

Møte for lukkede dører, Stortinget 11. august 1911

Møte for lukkede dører i Stortinget
den 11. august 1911 kl. 10.00.

Præsident: Bratlie.

Møtet sattes for lukkede døre.

Præsidenten: Jeg andrager om Stortingets samtykke til at dette møte holdes for lukkede døre. Hensigten er at behandle de to militære saker, hvis dokumenter utdeltes til representanterne igaar morges.

Votering:

Præsidentens forslag bifaldtes enstemmig.

Præsidenten: Jeg foreslaar dernæst, at regjeringen og de departementstjenestemænd, som regjeringen maatte anse det ønskelig at ha tilstede under debatten, gives adgang til at overvære dette møte.

Votering:

Præsidentens forslag bifaldtes enstemmig.

Præsidenten: Jeg optar først til behandling hr. Aavatsmarks forespørsel, som lyder saaledes:

"Hvad agter regjeringen at foreta for fremtidig at hindre fremmede nationers flaaateavdelinger fra at utføre militære operationer i de i de militære henseender viktigste avsnit paa vor kyst?"

Jeg gir hr. Aavatsmark ordet til begrundelse av sin forespørsel.

Aavatsmark: Paa grund av de forhold, som i den senere tid er forekommet, og den opsigt den har vakt i vide kredse inden vort folk, denne invasion, som vi har seet av tyske krigsskibe, har jeg fundet det rigtig her i Stortinget at bringe denne sak frem, for at regjering og storting kan forhandle om denne vigtige sak. Helt fra 90-aarene, da den tyske keiser begyndte at besøke landet, har der hos os været talrike besøk av tyske flaaater. Disse tyske flaaatebesøk artet sig til at begynde med saaledes, at de nærmest gav indtrykk av turistbesøk, rekreatjonsbesøk. Men det viser sig paa den maate, arbeidet har været lagt, at det hele har været systematisk planlagt fra Tysklands side. Det har man et godt bevis paa i den maate, hvorpaa de har undersøkt de viktigste strategiske punkter paa kysten. Først begyndte de med Arendalsavsnittet. Efter hvad jeg har hørt fra lokalkjendte folk, som særlig godt kjender forholdene, gaar tyske skibe ut og ind leden ved Arendal uten lods. Jeg har talt med folk, som bor i Arendals omegn, og de sier, at tyskerne i mange aar har ligget der borte og rekognoseret. De kan bevidne, at de har ligget og loddet, drevet skarpskytningsøvelser utenfor Arendalsleden. Efter at ha fuldført sit arbeide i det vigtige Arendalsavsnit,

begyndte de med Bergensavsnittet og derefter med Stavangeravsnittet. Stavangeravsnittet er et avsnit, som tillægges særlig stor militær betydning for vor marine i tilfælde av en krig mellem England og Tyskland. Men opskræmt blev man egentlig først ifjor, da en tysk flaaete ankret op i Verlebugten. Som bekjendt er avsnittene omkring Kristianiafjorden baade paa vestsiden og paa østsiden av fjorden de vigtigste avsnit her søndenfjelds, fordi fra disse avsnit gaar kommunikationerne ind til Kristiania. En tysk flaaete ankret op i Verlebugten. Jeg vet fra officerer, som hadde anledning til at observere forholdet, at da de hadde ankret, gik de øieblikkelig i land og like op paa de militært vigtigste punkter. Saaledes gik de op paa Orkerød, hvor der er placement for skyts, og i Moss- og Raadeavsnittet. Det lot til, at de var meget godt kjendt. De gik direkte op i de forberedte positioner. At dette var av tilfældig art, kan man ikke godt tænke sig. Efter at ha undersøkt forholdene ganske godt der, lettet flaaeten og gik ut; men iaar er de paany kommet og er gaat ind paa vestsiden av Kristianiafjorden, gaat helt op til Drammen. Som bekjendt er stillingen omkring Drammen det vigtigste militære avsnit paa vestsiden av Kristianiafjorden mot Kristiania, da Drammensstillingen er den sidste stilling mot en eventuel fremrykning mot Kristiania. Senere ser vi, at iaar har de under øvelserne koncentrert sig paa Vestlandet; de har koncentrert sig særlig i Stavangeravsnittet, i Bergensavsnittet og i Sognefjorden. Tyske torpedobaater boltrer sig indimellem øerne i Ryfylkefjordene og gir sig god tid, tyske krydsere seiler indover Hardangerfjord og fordeler sig til de forskjellige fjordarme, saaledes til Eide, 30 km. fra Voss jernbanestation, og til Ulvik, 46 km. fra Voss. De gaar like ind til Bergens ydre befæstninger. Bergens befæstninger bestaar som bekjendt av to dele. Den indre befæstning er nærmest et artilleriforsvar, den ydre et mineforsvar. De ydre befæstninger er koncentrert om Lillebergen og Herløavsnittet. Derute, især ved Herløavsnittet, har de tyske torpedobaater iaar været særlig nærgaaende. De har været helt inde under befæstningerne og har endog været saa nærgaaende, at de har hindret øvelsernes gang. Der har vi selv iaar ikke kunnet drive øvelserne, og jeg har ladt mig fortælle, at kommandanten der borte gjorde forestillinger og har faat ordre til at vise dem bort. Men det viser, med hvilken hardiesse(?) de gaar paa, naar de helt inde i mineforsvaret hindrer landets egne tropper fra at utføre sin gjerning. Mindre delinger fra de fremmede krigsskibe gaar like ind under befæstningsanlæggene ved Bergen. Under vore fæstningstroppers bevogtningsøvelser dukker pludselig tyske matroser op i bevogtningsomraadet. Roning(?) og seilmanøvrer foretas like under Kvarvens kanoner, og paa den likeover liggende Askø gaar avdelinger i land og driver øvelser. Askøen ligger som bekjendt ved Bergen i nærheten av Kvarven. Det paastaaes med bestemthet, at de er gaat i land og har drevet sine

øvelser - jeg har meddelelser om det - i ryggen paa Bergens befæstninger. Det er sagt, at de er gaat i land med vaaben; det tror jeg imidlertid ikke er tilfældet, men det kan være det samme - de er gaat i land og har drevet sine øvelser i ryggen paa Bergens befæstninger, saa er naturligvis det et forhold, som er helt utilladelig, selv om de ikke har hat vaaben med. Man kan si, dette er tilfældig, de ligger her paa rekreation, som gjæster. Men naar man studerer forholdet litt nærmere, saa kommer man til det resultat, at saa ikke kan være tilfældet. Det er jo en bekjendt sak, at med den raske utvikling, som den tyske flaaete i de senere aar har gjennomgaaet, saa vil de nuværende tyske flaaestationer ved Kiel, Helgoland og ved Elbmundingen ikke være tilstrækkelig. I tilfælde av en krig med England vil Tyskland, det siger de selv, meget let bli omfattet, hvis de baserer sig kun paa disse tre flaaestationer. Det er derfor for Tyskland en livsbetingelse under en eventuel krig med England, at kunne basere sig paa den norske kyst. Strækningen fra Arendal om Stavanger og Bergensleden vil bli den aller beste position som den tyske flaaete kan faa, med det store antal skibe den nu har, mot England. Det er da rimelig, at de allerede nu i fredens dage rekognoscerer og sætter op sit mobiliseringsoppgjør og træffer alle mulige dispositioner for, saasnt krigen kommer, at kunne gaa direkte løs paa de utpekte punkter heroppe, hvor de er likesaa godt kjendt som i sit hjemland. At dette vil medføre en fare for os er selvsagt, for dermed er ogsaa vi trukket ind i en eventuel europæisk konflikt. Men som sagt, det er ikke nok med dette. Det er ikke alene den bekymring og uro, som nu i vide kredse hersker over dette forhold, som gjør det nødvendig, at det bringes frem; men der er ogsaa i den utenlandske presse i den senere tid kommet noksaa skarpe uttalelser. Saaledes er det en indsender i det ansete Newcastle Daily Chronicle som henleder opmerksomheten paa de aarlige store tyske flaaebesøk i Norge, som finder sted saavel om vinteren som om sommeren, og hvorunder de norske havne gjøres til operationsbasis for de tyske eskadrer. Saa føier bladets redaktion til:

"Enhver som reiser i Norge, vet at han ikke kan reise langs Kysten uten at træffe en Avdeling av den tyske Flaaete. I Sommer vil ikke mindre end 27 Krigsskipe spredes langs den norske Kyst. En Sjømagt vilde aldrig tillate noget saadant, og der findes saavidt vi vet et Navn - som hver en Skolegut kjender - for den Person som drager Fordel av sin egen Styrke og andres Svakhhet. Hvis Tyskland skulde opdage et Agadir paa Norges Kyst, vil det næsten ha en bedre Undskyldning end i Marokkoaffæren for sin Paastand om, at Tyskere driver Handel der."

Ogsaa i flere andre utenlandske aviser har jeg seet uttalelser, som er gjengit i norske aviser, og hvor man har ofret dette ganske stor opmerksomhet. Nu er forholdet jo ogsaa det, at hvis Tyskland faar lov til at fortsætte med dette, saa vil de selvfølgelig snart bli efterfulgt av

andre magter. Hvis f.eks. svenskerne kom og vilde anløpe Kristianiafjorden og legge sig ute i Hvalerdistriktet og begynde at lodde og maale, saa tror jeg det vilde bli meget litet naadig optat. Likesaa f.eks. hvis russerne vilde be om lov til at krydse oppe i Nord-Norge, og løpe ind i Porsangerfjord, Varangerfjord og Ofotenfjord. Men vi kunde jo ikke nægte det, al den stund vi lar tyskerne gaa like ind under vore fæstningskanoner ved Drammen, ved Kristiansand og ved Bergen. Men jeg tror, at det i det nordlige Norge vilde sees paa med megen bekymring, om russerne kom og la sig ind i de militært vigtigste avsnit dernord. Men skal vi kunne hindre dette, maa vi faa en generel regel, som kan ramme alle. Naturligvis er jeg opmerksom paa, at dette er et delikat utenriksspørmaal, og det er ikke min mening at rette nogen klander mot nogen regjering, det er en række regjeringer, som her har gjort feilgrep; men det er en sorgløshet som har behersket nationen, som jeg tror bør ophøre. Jeg mener derfor, at skal man faa orden paa disse forhold, skal man kunne faa en stabil regel, som ikke har brodd til nogen side, saa bør man søke at inndelege kysten i bestemte avsnit og si, at f.eks. indenfor Oscarsborgs kanoner kommer ikke nogen utenlandsk flaaete uten i særlige tilfælde, indenfor Bergensavsnittet kommer ingen osv. Vi kan opdele kysten i zoner og si, at indenfor disse zoner er det ikke tillatt for noget krigsskib at komme. Naar det blir meddelt gjennom vore gesandter, saa vil naturligvis de utenlandske magter ikke undlate at respektere en saadan bestemmelse, og det vil være likt for alle. Der kunde muligens være tale om at indføre en lignende bestemmelse som den vi hadde før, nemlig 4-skibsbestemmelsen. Det var noksaa interessant at se, at like utenfor Sognefjordens munding laa den største tyske flaaete, som nogen tid har været samlet og keiseren holdt selv revy over den. Det vilde været et øieblikks sak, hvis det hadde brændt løs ute i Europa, at rykke ind til Bergen og ta Bergen i besiddelse. Jeg mener derfor, der kunde være spørmaal om at faa en bestemmelse om, at i tilfælde de fik lov at anløpe de og de steder, saa skulde det kun være tillatt for et mindre antal skibe, altsaa noget i likhet med den 4-skibsbestemmelse, som vi hadde tidligere. Jeg skal indskranke mig til dette; det er saa almindelig bekjendt, der har været skrevet saa meget om disse saker, at jeg tror dette er tilstrækkelig til motivering av den interpellation, som jeg har stillet. Jeg mener som sagt, at det er rigtig, at repræsentanterne faar besked av regjeringen om, hvad regjeringen agter at foreta sig, forat vi, naar vi kommer hjem fra stortinget og der blir tale om disse ting, kan berolige vælgerne og si, at saken er tat under overveielse, saa forholdet for fremtiden kan bli betryggende. Jeg gaar ut fra, at hverken forespørselen eller noget av det, som her er blit sagt, blir tillatt offentliggjort.

Statsraad Bull: Jeg har allerede i længere tid hat opmerksomheten henledt paa det forhold, som hr. Aavatsmark har bragt paa bane. Det maa jo uttrykkelig vække opmerksomhet, at en enkelt nations flaate med stadig stigende styrker kommer tilbage til vore kyster og fordeler sig paa de forskjelligste steder der. Jeg har derfor for en 3 uker siden anmodet kommanderende admiral om at ta under revision de regler, vi har for anløb av vore havne, befæstede og ubefæstede, og komme med forslag til ændringer av dem. De første regler, vi hadde, var den saakaldte fireskibsbestemmelse, som blev utfærdiget under Krimkrigen fælles for Norge og Sverige, og som gik ut paa, at i befæstede havne kunde der ikke komme mere end 4 skibe. Den blev i 1904 avløst av en kongelig resolution, som i det store og hele gaar ut paa, at ikke noget fremmed krigsskib maa anløpe norsk krigshavn eller marinestation uten at ha faat tilladelse paa forhaand. Saa regnes der op, hvilke havne er at anse som krigshavne, og saa staar det: "Til rigets aabne havne er adgang for fremmede krigsskibe i almindelighet fri, dog med den indskrænkning, at uten særskilt tilladelse maa ikke flere end 3 saadanne fartøier, tilhørende samme nation, opholde sig i samme havn eller paa samme ankerplads, og at opholdet ikke uten særskilt tilladelse maa utstrækkes til mere end 14 dage." Saa er der forskjellige bestemmelser om havsnød og om fremmede monarker og statsoverhoveder, hvor der ikke behøves tilladelse. Det er altsaa de bestemmelser, som gjælder nu. At det kan være ønskelig at faa en modifikation av disse er jo saa; men man kan ikke negte for, at saken stiller sig i ganske overordentlig grad delikat, navnlig efterat man har været saa litet smart her, at man har begyndt at aapne et pressefelttog i den anledning. For derved vil det, naar man forandrer resolutionen, klarlig stille sig saaledes, at nu er det aapenbart, at det er rettet mot Tyskland. Hadde ikke det kommet frem i pressen, saa kunde det jo været, at man bare vilde gardere sig i sin almindelighet. Men nu faar det meget let karakteren av, at det er rettet mot en enkelt part. Saa er der ogsaa andre ting, som gjør det ganske vanskelig. Der er nemlig omtrent ingen anden nation, som har bestemmelse om, at ubefæstede havne ikke kan anløpes uten tilladelse. I alle andre lande omtrent kan ubefæstede havne anløpes uten tilladelse, i Sverige, Tyskland, Frankrige, Portugal, Rusland og De forenede stater. Der haves overhodet ingen bestemmelse med hensyn til fremmede krigsskibes adgang til at løpe ind i andre landes havne. I de britiske lande gjælder som almindelig regel, at fremmede krigsskibe har fri adgang til alle havne undtagen de indre havne eller reder. I enkelte tilfælde kan havnemyndighetene anvise vedkommende krigsskibe ankerplads. I Spanien utkræves særlig tilladelse til indløp i de havne, hvor staten har sine arsenaler. I Danmark kræves tilladelse for at gaa indenfor batteriet "Trekroner" i Kjøbenhavn, men ellers er adgangen fri. I Tyrkiet er der særskilt bestemmelse for Dardannelerne. De

lande, hvor der egentlig er nogen reservation med hensyn til ubefæstede havne, er Nederlandene og Italien. For Nederlandene fremgaar det, at fremmede krigsskibe frit kan løpe ind i de aapne farvande undtagen kanalen "Hook van Holland" og ankre paa havnen, dog ikke mere end 3 krigsskibe ad gangen. Til de befæstede havne og indre farvande er adgangen forbudt uten efter indhentet tilladelse av marineministeren. Ogsaa for Italien findes der detaljerte bestemmelser. Efter disse kan ingen fremmede orlogsskibe uten speciel tilladelse opholde sig i befæstede havne længer end 8 dage og ikke mere end 3 skibe under samme flag. Forøvrig kan ethvert fremmed krigsskib naarsomhelst paalægges at lette anker eller bytte ankerplads. Uten speciel tilladelse maa fremmede krigsskibe ikke foreta hydrografiske undersøkelser. Som vi ser, er adgangen til ubefæstede kyster international. Der har været den opfatning, at der ikke kræves tilladelse. Det er jo selvfølgelig ikke nogen ting i veien for at hindre adgangen. Ingen kan komme med nogen klage. Men det er altsaa utenfor international kutyme, det maa man huske paa, saa det er et ganske opsigtsvækkende skridt. Saa er det en anden ting, som kommer med her. Det gjælder i det militære, men det gjælder vel ogsaa i det internationale Verkehr, at der skal ikke utfærdiges bestemmelser, som man ikke selv kan kontrollere og overholde, og her med vor meget utstrakte kyst og vore begrænsede midler kan det være en ganske vanskelig sak at kunne haandhæve justisen og kontrollen bortover vore kyster. Jeg slutter mig fuldstændig til, hvad den ærede interpellant anførte med hensyn til det vestlige Norges store betydning i tilfælde av en tysk - engelsk konflikt, og at det utvilsomt maa ligge i Tysklands interesse - det siger de tyske søofficerer like til, at det er av den største betydning for dem - at kunne ha holdepunkter paa den norske og paa den danske kyst. Men da maa det jo gjælde for os at kunne ved ethvert middel haandhæve neutraliteten, og det sker ikke bare ved papirbestemmelse. Men det maa ogsaa staa effektive midler bak, saa man kan haandhæve det. Det er litet at vente, at vor marine, som nu paa grund av manglende bevilgninger er i en rask tilbakegang, kan haandhæve autoriteten bortover vore utstrakte kyster. Disse tyske besøk har da fremkaldt adskillig alarm her hjemme. Det er ikke saa godt at si, hvor meget der er realitet i dette og hvor meget der bare er overdrivelse. Men en stor del av dette er ialfald panik. Det har saaledes været nævnt, at de er gaat iland. Den ærede interpellant nævnte ogsaa, at de skulde være gaat iland og ha drevet øvelser paa Askøen og i ryggen av Bergens befæstninger. Jeg har et telegram fra general Nissen, altsaa distriktskommandochefen, som har konferert med kommandanten for de ydre befæstninger, oberst Færden, og deri heter det: "Oberst Færden uttaler, at heller ikke han nogensinde har hørt tale om" - det slutter sig til en telefonsamtale - "at bevæbnede avdelinger fra fremmede nationers orlogsskibe har hat øvelser iland hos os." Saa

naar distriktskommandochefen og kommandanten deroppe ikke kjender det mindste til det, efterat ha undersøkt deroppe, saa maa man henføre det til at være en avisand. Likeledes ser man, at der i pressen kommer frem de latterligste ting. Blandt andet skriver Yngvar Nielsen i "Tidens tegn", at de hadde drevet skarpskytning paa Sognesjøen. Det er noget, som aldeles ikke har bekræftet sig, og det vilde jo været det groveste brudd paa neutraliteten, at de indenfor vore territorialgrænser skulde gi sig til at skyte skarpt.

Saa kommer vi til disse lodninger. Der er vi inde paa et meget vanskelig felt. Saken er nemlig den, at et fartøi, som gaar tilankers, maa kunne lodde for sin egen sikkerhet. Det gjør man overalt hjemme - det staar i instruksen for vore egne krigsskibe, at man har at passe paa, naar de kaster anker, og sikre sig, at de ikke tar bund paa nogen side. Men naar det er disse svære dreadnoughter, som er 100 meter lange, og som altsaa kan komme til at ligge paa skjæve, blir det ikke en saa ganske liten environ omkring fartøiet, hvor man maa ta lodskud, og der siger de, at det er bare til fartøiets egen sikkerhet. Det kan ikke forbydes. Underhaanden vet jeg, at akkurat det samme har været tilfældet i de danske farvande, hvor tyskerne har drevet det samme. Der har de svaret: "Ja, vi gjør det bare for at undersøke bunden for vore egne skibe; for vi skal gaa tilankers." Det tilsyneladende mest graverende tilfælde opløser sig til ikke at være noget større. Det gjaldt nemlig dette fartøi, som gik tilankers oppe ved det nordre indløp til Bergen. Der kom et telegram til mig om, at et fartøi var gaat tilankers like utenfor befæstningerne der, at de drev paa med lyskastere og tok lodskud. Der blev da øieblikkelig telegrafert tilbake, at man straks maatte jage dem væk. Chefen gik da ombord, og vedkommende sa, at han beklaget det meget, han kjendte ikke til, at dette var indenfor befæstningerne. Det er ganske smaa befæstninger, bitte smaa batterier til minebestrykning, saa de er ikke saa lette at se. Han kjendte ikke til, at det var indenfor environen. Han beklaget det meget og skulde øieblikkelig gaa sin vei. Dette blev undersøkt nærmere med vedkommende lods, som hadde været ombord, og lodsens oplyste da, at det var ham, som hadde foranlediget, at de netop hadde gaat tilankers paa det sted. De skulde nemlig vente paa at kunne gaa ut; de vilde ha stygveir for at øve sin besætning. Den tyske marine utskriver jo en hel del indlandsfolk, og saa vilde de gaa ind og ligge der, saa de forholdsvis fort kunde gaa ut tilhavs, naar de fik stygveir. Saa hadde lodsens fundet, at dette var en passende plads; han hadde ikke tænkt mere paa det. Det var lodsens, som var foranledningen til det; det oplyste lodsens ved underhandsforhør, som blev sat igang. Saa det er selvfølgelig ikke alt, som er galt heller; men at de har en interesse, det ligger i forholdets natur. De maa ha en interesse av at undersøke det, og tyskerne er altfor smarte - de tar jo alting gesjæftsmæssig og at de derfor benytter anledningen, hvor de kan naa til at undersøke,

det tviler jeg ikke paa. Men man maa jo paa den anden side huske paa, at naar de ligger ute i Nordsjøen paa øvelser med en flaaete, som har 15 - 20000 mands besætning, saa maa de av og til ind for at ha kul, vand, forpleining og saadant noget, og da er det nemmeste sted i fred som i krig at gaa ind til den norske vestkyst, saa det er ganske naturligt, at de bare gaar ind der for at proviantere, for at kulle og ta vand. Og saa kommer dertil et andet moment, nemlig at de som sagt utskriver fra hele det tyske rike. Marinen er keiserlig, det vil si fælles for det hele rike, saa hver del av riket, Bayern, Würtemberg og Sachsen skal levere en kontingent, og saa faar de indlandsfolk der, og de greier simpelthen ikke at ligge i Nordsjøen, saa skibene maa av og til ind av hensyn til besætningen. Naar de har været ute i stygveir, maa de gi dem en pust, og saa gaar de ind her i fjorderne eller ind til disse havne. Forsaavidt kan man si, at der er mange naturlige grunde, som gjør, at de søker ind her; men som sagt, det er ikke udelt behagelig at se, at de kommer ind i den store utstrækning, som nu sker. Paa den anden side gaar det med de gjældende bestemmelser, mener jeg ialfald, ikke an at negte en enkelt nations fartøier at komme ind, og det tror jeg, utenriksministeren vil gi mig medhold i, at det gaar ikke an at negte en enkelt nations fartøier i dyp fred at komme ind, hvor man tillater andre det. Saa den eneste maate at rette paa forholdet er, at man ser at faa bestemmelserne skjærpet, samtidig som det jo vilde være ønskelig, om man ved en eller anden form kunde faa besøket til at avta i nogen grad. Hvilken form man da skulde vælge, det kan jeg da ikke uttale mig om; men som sagt, forholdet er under bearbeidelse, og det var min mening, at man om mulig til aarsskiftet, naar spørsmålet om anløp begynner at strømme ind igjen ut over det nye aar, skulde ha betryggende regler. Jeg skal yderligere oplyse for forsamlingen, at fyrvæsenets, havnevæsenets og lodsvæsenets funktionærer allesammen er paalagt at ha sin opmærksomhet henvendt paa de fremmede krigsskibe og underhaanden gi melding til nærmeste sjømilitære distriktskommando, saa man har sat dette saavidt mulig i system, saa langt man kommer med de civile elementer. Under en konferance jeg hadde med admiralstabschefen for nogen tid siden sa han, at han trodde forøvrig at man ofte fik melding om manøvrer i skjærgaarden, hvor det ikke var tilfældet. Naar skibene paa grund av farvandet maatte gaa over fra linje til kolonne, opfattet de civile folk det som manøvre; men det var simpelthen bare at de indtok saadanne formationer, som var dikteret av farvandet, for at komme frem til det sted man skulde.

Aavatsmark: Jeg nævnte ogsaa, at jeg synes, at saken er meget delikat, som forsvarsministeren sa; det er jeg fuldt paa det rene med, og jeg mener at der er tat tilbørlig hensyn til den side av saken ved at vi behandler saken her i hemmeligt møte. Men jeg kan ikke være enig med den ærede chef for forsvarsdepartementet i, at han klandrer pressen

for at den her har skreket op. Jeg synes, at pressen her har været meget forsiktig, den har omtalt de nøkne fakta, og har holdt sig helt refererende. Jeg har ikke seet, at pressen har gjort nogensomhelst refleksjoner over dette, som skulde medføre nogensomhelst vanskelighet for en god forstaaelse mellem den nation som her har opereret i vore fjorde og os. Men, naar forholdet blir saa paatagelig som iaar, at keiseren endog holder revy over sin egen flaate i skjærgaarden, som det er paastaaet, eller ialfald ved Sognefjordens munding, saa er det ganske rimelig at det vækker forbauselse og bekymring hos nationen, og det vækker selvfølgelig ogsaa en lidet smigrende opmærksomhet for os i utlandet. Den ærede chef for forsvarsdepartementet gjorde opmærksom paa, hvorledes det forholder sig i andre lande - han nævnte en hel del lande, Holland, Danmark o.s.v. Ja det er saa, men disse kyster har langt fra den strategiske betydning som den norske vestkyst har. Jeg er ikke maritimsakkyndig, men jeg har hørt et foredrag av en marineofficer, og jeg har talt med flere marineofficerer, som har studeret disse forhold, og alle sier, at den norske vestkyst fortiden uten sammenligning er den viktigste strategiske kyst vi har i Europa under en eventuel krig mellem England og Tyskland. Og er det tilfældet, da mener jeg, at vi faar ta den særstilling som disse særforhold kræver -, uanseet hvad man gjør i andre lande, - som kan betrygge vor egen neutralitet og vor egen selvstændighet. Statsraaden sa, at det er ikke godt at kontrollere det. Nei, saaledes som det nu er er det ikke godt at kontrollere det, men jeg vil tillate mig at gjenta, hvad jeg har sagt tidligere under behandlingen av flaatebudgettet, at der bør ske en decentralisation av den norske marine, som ligger paa Horten. Den norske flaate har mange mangler, men jeg vil si, at jeg tror, at naar den har liden sympati og forstaaelse hos befolkningen, kommer det derav, at den er saa eksklusiv; der maa en decentralisation til. Den flaateavdeling som skal ligge i Bergen i tilfælde av krig, bør ligge der i fredstid, og den til Trondhjemsfjorden i krig bestemte flaateavdeling, bør i fred ligge i Trondhjem, og likesaa bør den til Narvik bestemte flaateavdeling ligge i Narvik ogsaa i fred. Man bør ha disse marineavdelinger detacheret ut over landet, og saa kan de holde sine øvelser i disse avsnit, saa har de en god kontrol over dem og god opsigt over de operationer, som blir foretat der av fremmede nationer, og man vil selvfølgelig faa ganske andre sakkyndige indberetninger end man faar fra fyrvæsenets side og fra de funktionærer som statsraaden her har nævnt. Jeg mener, at det vil være foranstaltninger, som styrker vort forsvar samtidig som de vilde lede til at der gaves nøiagtige og detaljerede opplysninger om disse forhold. Statsraaden sa, at det er ikke godt at vite, hvor megen realitet og hvor megen overdrivelse der var her. Nei, det er jeg fuldt opmærksom paa, at en hel del av de ting som her er fremkommet i pressen, kan bero paa misforstaaelser; men selvom man tar

fra aldrig saa meget, saa blir der saa meget igjen, at det er altfor meget under alle forhold. Jeg vil henvise til en artikkel av Yngvar Nielsen skrevet i "Tidens Tegn" om en samtale med kong Oscar i 1896, som er ganske betegnende, og siden den tid er man blevet mere og mere paagaende og mere og mere aggressiv. Statsraaden læste op et telegram fra generalmajor Nissen, som sa, at oberst Færden har heller ikke nogensinde hørt tale om, at bevæbnede avdelinger fra fremmede orlogsskibe gik iland. Nei - jeg sa naturligvis ikke bevæbnede folk, for det vilde være en direkte haan mot os at fremmede orlogsmænd gaar iland med vaaben for at drive øvelser. Men de faar akkurat det samme lokalkjendskap og det samme indtryk av terrænget om de er ubevæbnede, og det benegter ikke det telegram at ubevæbnede gaar i land, - der sies bevæbnede. Vi ser av aviserne ret som det er, at tyske orlogsmatroses foretar utflugter, og det er jo sandsynlig, ialfald kan man tænke sig til, at disse lystture er forbundet med virkelige rekognosceringer. Ialfald er det sikkert, at ifjor da de laa ved Verlebugten - det har jeg fra officerer - saa gik de straks de hadde ankret op paa Røsaas og paa Orkerød i Mosseavsnittet og Raadeavsnittet, som er av de viktigste forsvarsavsnit vi har paa østsiden av Kristianiafjorden. Det er jo mærkverdilig, at tyskerne akkurat skulde søke op til disse positioner, som for os er de viktigste for forsvaret. Det er selvfølgelig ikke blot for at søke rekreation, men for at gjøre militære studier, og det er ikke noget at si paa det, naar vi tillater dem uhindret at gjøre det, saa er det ikke noget at fortænke dem i. Naar de, efter ifjor at ha undersøkt østsiden av fjorden, iaar kommer til Drammen, saa ligger deri et rent systematisk og planlagt arbeide efter min mening. Statsraaden sa, at man kan ikke negte dem dette. Nei det kan saa være; men jeg synes dog, at regjeringen iaar ikke burde git den tyske flaate tilladelse til at gaa ind til Drammen. Jeg vil forøvrig som sagt ingen klander ha uttalt om disse forhold, for alle regjeringer har her sin skyld; men jeg synes at man ikke skulde ha tilladt tyskerne at gaa ind til Drammen; det kunde man meget godt ha negtet. Det er et indre forsvarsavsnit, som er næsten helt utilgjengelig paa grund av Svelvikstrømmen, det er kun meget smaa skibe som kan komme der, og denne hvile og rekreation de skulde ha, kunde de selvfølgelig likesaa godt ha fundet ute ved Filtvedt som inde ved Drammen. Jeg hører her av en repræsentant, som er godt kjendt i Drammen, at da de tyske avdelinger laa i Drammen, foretok de jevnlig marsjer omkring i Drammens omegn. Der ligger Bragernæsaasen like op for byen, som er den viktigste position vi har paa vestsiden av Kristianiafjorden, og naar de foretok marsjer, kom de selvfølgelig paa de høider. Statsraaden sa, at tyskerne loddet for sin egen sikkerhet og for at faa svainingsrum for disse store kolosser. Det kan saa være, at de skulde ha svainingsrum; men jeg tror, at de lodninger, tyskerne foretok, har hat en ganske anden utstrækning. Jeg tror ikke, det er nødvendig, at man

forsvarer dette, for vi er like interesseret allesammen i, at man faar dette vigtige forhold bragt paa det rene, og jeg tror da, man maa komme til det resultat, at her er et forhold, som ikke er til gagn for nationen, og som vil kunne bli likefrem til en fare for os, hvis det faar lov til at fortsætte; for, som jeg paaviste første gang jeg hadde ordet: Naar tyskerne faar lov til at drive paa her, saa kan man ikke negte russerne at komme til Nord-Norge og gjøre det samme, og man kan ikke negte svenskerne at gjøre det. Jeg mener derfor, at uanseet hvor meget der er i dette eller ikke, saa er der nok i det til, at vi ser, at konsekvensen herav kan bli en direkte fare for os. Vi maa se at finde regler allerede nu, som kan forebygge dette, og som kan forebygge, at vi behøver at træffe særlige regler for en enkelt nation. Hvad tyskerne angaar i Herløavsnittet, saa er det jo merkværdig, at den tyske flaade, som har gaaet her paa kysten saa længe, ikke skulde kjende til Herløavsnittets befæstning. Der er bestykningsbatterier derborte, de er ikke saa ubetydelige, og jeg antar, at enhver armé og enhver marine i Europa, som har interesse for Norge og specielt for vestkysten, har fuld rede paa, hvor forsvaret ligger, at vi har et indre artilleriforsvar ved Bergen og et ydre mineforsvar, og har fuld rede paa, hvor disse forsvar ligger; men de har selvfølgelig ingen rede paa, hvilke bestyknings- og hvilke miner. At de av vanvare skulde lægge sig op i Herløavsnittet, høres ikke rimelig ut; og naar lodsens skylden paa sig, saa er det en ting, man ofte ser i det militære, at naar man kommer ind paa ømfindtlige punkter, saa er der en eller anden civil mand, som tar skylden paa sig, og de andre er helt uskyldige; men jeg har vanskelig for at tro, at ikke tyskerne vidste, hvad de gjorde. Saa sier man, at naar disse folk har ligget i Nordsjøen og basket en maanedes tid - de tyske marinesoldater er utskrevne fra det indre av Tyskland og er ikke sjøvante - da er det rimelig, at de maa søke hvile. Men hvorfor skal de alltid gaa til norske havne? Hvorfor ikke gaa til engelske havne? De ligger akkurat like nær. Og hvorfor ikke til danske havne? Hvorfor hver eneste gang gaa ind her og netop til de i militær henseende aller viktigste avsnit? Jeg mener, at regjeringen burde ha søkt rede paa disse avisskriverier, og søkt rede paa, hvor meget der ligger i dette; og hvis det ikke er gjort, mener jeg, at regjeringen uopholdelig bør sette sig i forbindelse med lokalkjendte folk, som er helt inde i forholdene, og høre, hvor meget sandt der er i disse ting, og naar det er gjort, bør den træffe sine dispositioner efter det, og træffe dem saaledes, at de ikke alene er rettet mot Tyskland, men mot hvilkensomhelst nation, for da kan det ikke være fornærmelig mot nogen. Vi har den pligt likeoverfor os selv og likeoverfor de nationer, som vi vil leve i et venskabelig og fredelig forhold til, at træffe saadanne dispositioner, at vi ikke blir avhengig av en enkelt magt. Jeg vil gjenta, hvad jeg har sagt tidligere, at dette er en ting, som desværre har gaaet gjennom lange

tider. Det har været en sorgløshet, som man kan si er gaaet over til letsindighet, og den bør ophøre jo før jo heller, og jo før man træffer foranstaltninger, jo lettere er det; men jo længer vi lar det drive, jo vanskeligere blir det.

Svendsbøe: Jeg har ogsaa bemærket disse avisopsatser i anledning av det tyske flaadebesøk; men jeg er av den mening, at der findes folk, som ser syner ved høilys dag. Jeg tror ikke, at her er nogen fare paafærde. Jeg ser, at der er dem, som advarer mot dette og sier, at det kan føre til disse og hine farer; men jeg tror ikke, det er saa. Det, som skal betrygge os utad, det er, at vi bestræber os for ad diplomatisk vei at staa i venskabelig forbindelse med fremmede nationer. Naar her er skeet opfordring til, at regjeringen nu skal handle fort og bestemt for at hindre specielt, at den tyske flaade løper ind i vore havne saa mener jeg, at det er ikke en saa liketil sak. For hvor staar vi? Har vi magt til at forhindre det i tilfælde? Jeg sætter det bare som et spørsmål. Nu, det forekommer mig, at det ikke kan være saa vanskelig at træffe bestemmelser her, jeg tror, det er noksaa liketil, for vi kan ikke træffe ekstraforanstaltninger - forbud eller tilladelse - anderledes formet, end de er i alle lande. Mig bekjendt har vore smaaskibe seilet i andre landes farvande. Det er ikke mange aar siden, at vi læste om, at de hadde foretat øvelser i de danske belter, jeg tror enda til, det var med skarpskydning, der stod, at de hadde sat op skiver; men under skydningen holdt de paa at drive ned paa nogen banker. Nu er der tvil om, hvorvidt det egentlig er øvelser, disse tyske skibe har holdt, eller om de har søkt ind fra havet til rekreation og hvile. Jeg har ikke forstaaet det saa, at befolkningen paa de kanter i almindelighet har hat noget imot disse besøk. Jeg saa saaledes nylig en meddelelse fra Ulvik i Hardanger, hvor der hadde ligget nogen skibe, at befolkningen ønsket dem velkommen tilbake - de sa, at de hadde opført sig meget pent. Jeg tror nærmest, at det er nogle faa avisskriblere, som egentlig har blaast dette op; jeg tror ikke, at der er nogen speciel fare. Naar statsraaden sier, at der maa træffes bestemmelser, saa mener jeg altsaa, at det kan ikke være vanskelig at træffe de bestemmelser, hvis vi finder det paakrævet, at der skal komme nye, idet de maa avfattes saaledes som andre lande i almindelighet har dem. Nogen ekstraforanstaltninger vil jeg efter mit ringe skjøn fraraade, at der træffes. Der maa forholdes saaledes her som i andre lande. Naar havnene er aapne, uten at de er befæstet paa nogen maate, saa maa de andre venskabelige magters skibe - det være sig tyske, engelske, russiske eller hvem det er - faa lov til at løpe ind uhindret, naar de andmelder det, og jeg mener nærmest, at denne sak faar behandles som en konduitesak av forsvarsdepartementet eller regjeringen til enhver tid, uten at man er bundet hverken til fastslaaede bestemmelser eller andet. Jeg tror, det vilde ta sig noksaa rart ut, om

vi her skulde optræ som molboere paa en viss maate, som det da desværre kunde se ut. Hr. Aavatsmark nævnte specielt revyen i Sognefjorden. Er der nogen ulykke i det, at keiseren kommer der for at rekreere sig, for at opholde sig der en tid, hvor han er velkommen og velset og gjerne ønsker at komme tilbake? Saa møter han sine skibe ute i fjordmundingen. Skulde det være noget at være saa angstelig for? Jeg tror ikke, der er nogen ting, som kan lide ved det, at han, naar han seiler ut derfra, møtes med endel av sine skibe. Jeg tror ikke at det, som her er skrevet, bør være nogen grund for os til at sette os i nogen særstilling ved at træffe særbestemmelser fremfor andre lande her. Jeg har tillatt mig at opholde tiden med at si dette som min mening. Jeg tror, at det, som er skrevet om dette, er kommet fra enkelte avisskriblere, som har fundet det opportunt her at slaa til lyd, men som den ansvarlige regjering og da ogsaa det ansvarlige storting faar ta det hensyn til, som de mener er til landets tarv. Jeg vil konkludere med det, at det faar være en konduitesak; man faar her gi eller negte tilladelse, som man finder, at forholdene kræver, uten at være strengt bundet til nogen paa forhaand fastsat regel.

Statsraad Bull: Ja, det er saa, at Norge har et svakt punkt eller rettere en række svake punkter langs vestkysten. Men jeg tror ikke, man kommer over det hele bare ved at utfærdige nogen regler og bestemmelser, som skal forby fremmede krigsskibe at anløpe disse steder. Saken maa sees dypere. Det er jo saaledes, at svakheden ligger i tilfælde av krig. Det er jo for krig, de driver disse undersøkelser, og skal man gardere sig, maa det ske paa den maate, at man kan hindre dem fra, eller gjøre det avskrækkende eller ialfald mindre tillokkende for dem, i tilfælde av krig at sette sig i besiddelse av disse partier. Bestemmelser i fred vil ha meget liten betydning og vil meget let bli til bare papir; det kan man ikke lukke øinene igjen for. Jeg er enig i det, at man maa revidere bestemmelserne, forsaavidt det er mulig derved at gardere sig. Men dels er dette en delikat affære, og dels vil man ikke kunne føre kontrol, med mindre man sidder med midler i hænde til at kunne hævde sin neutralitet. Jeg mener derfor, at det blir det væsentlige moment, og det kan man ikke komme utenom, naar man debatterer denne sak. Det nytter ikke, selvom man utfærdiger saadanne regler. Om man nemlig skulde sende en politimester med guldsnor om luen og kokarde og med en stok i haanden ut for at jage saadanne krigsskibe, saa gaar bare skibene bort til et andet sted. Nei, man maa ha mere effektive og mere respektindgydende midler for at kunne hævde landets neutralitet. Jeg er enig i, hvad den ærede interpellant uttalte, at man bør forlægge krigsskibe til Vestlandet, og det har allerede været oppe ved en diskussion i Norges forsvarskommission, og resultatet derav vil vistnok bli, at de nye krigsskibe, som man kommer til at foreslaa, vil bli forlagt vestover. Men det at skulle flytte alle

mobiliseringsforraad og alt andet, det medfører bare utgifter, saa det finder man ikke nogen grund til for nærværende. Hr. Aavatsmark lægger saadan vegt paa det telegram, at ubevæbnede avdelinger - bevæbnede avdelinger kan ikke gjøre det - har drevet øvelser iland. Men de øvelser, de kan drive, kan ikke bli andet end marsjøvelser, og det er international koutume(?), at de faar lov til at komme iland og marsjere paa banede veie. Det sker overalt med vore krigsskibe, naar de er paa længere togter; forat de kan faa røre paa benene, gaar besætningen iland ubevæbnet og marsjerer i vedkommende bys omegn. Saa det er ikke noget, som er særskilt tilfælde hos os. I det hele tat nærer ikke jeg som hr. Aavatsmark frygt for, at de skal drive undersøkelser iland. Jeg mener, at faren er undersøkelserne paa sjøen. Jeg tror, at hvis f.eks. tyskerne vilde drive undersøkelser tillands, sendte de ikke en maritim trop til f.eks. Bragernæsaasen eller til høiderne ved Moss. Nei, det vilde de ikke gjøre. Vi har et utal av tyske turister, som er meget nemmere at bruke; det er mindre paafaldende; saa undersøkelserne tillands tror jeg ikke vil bli foretat ad den vei. Det er ved undersøkelserne tilsjøs, at hovedfaren ligger her, naar det gjælder disse fremmede skibe. Hr. Aavatsmark sa videre, at de tyske skibe ikke gik indom andre lande. Ja, men saadan som forholdet er mellem Tyskland og England, er det naturligt, at de ikke gaar indom der. Men Danmark har de anløpet saa meget, at de i Danmark har følt sig besværet over alle disse tyske flaaatevisitter. Saa nævnte hr. Aavatsmark, at man skulde gjøre undersøkelser med lokalkjendte folk. Ja, det er godt og vel, men ulykken er, at de lokalkjendte folk er ikke sakkyndige folk, og da vil de beretninger, man faar om tingene, bli mere eller mindre haltende; det er ikke godt at bygge noget videre paa det, det er netop ulykken, naar man ikke har fagfolk, som kan iagtta tingene. I tilfælde av en tysk-engelsk konflikt maa man være forberedt paa det, at vi kommer op i en ganske overordentlig vanskelig stilling - først Danmark og saa Norge, og det kommer til at ske meget hurtig. Og opfatningen er blandt de tyske marineofficerer - det vet jeg, jeg har hørt referert uttalelser derom, som gaar i den retning, at hvis der var tale om, at de som eskadrecefer traf en fiendtlig eskadre ind under en fremmed kyst som er neutral, vilde de ikke ta noget hensyn til det, men de vilde, hvis forholdene var gunstige for angrep, foreta angrepet, hvis den neutrale magt var av saadan inferior beskaffenhet, at den ikke kunde hævde sin neutralitet, de vilde ikke nøle et øieblik. Det er der faren ligger, og det er derfor, det gjælder at ha en marine, og den maa, som hr. Aavatsmark meget rigtig sa, trækkes fra Horten og vestover. Det er vestover og nordover marinens hovedopgave kommer til at falde.

J. Hestnes: Det var med en viss forundring jeg læste en artikkel i sommer med adskillig vrede ord over, at vore statsmyndigheter tillot saapas store dele av fremmede

eskadrer, som tilfældet var, at anløpe vor kyst. Jeg blev forbauset, for det var første gang jeg saa det. Men eftersom tiden gik utover sommeren, kom jeg til at faa bekræftet sandheten av Ivar Aasens ord: "Og naar den eine daa gjerer rop, so ropar sidan den heile hop." Det er akkurat, som om der var utgaat en parole om, at nu stod Norges eksistens paa spil, fordi endel fremmede krigsskibe hadde faat lov til at anløpe vore kyster. Og idag har vi da av hr. Aavatsmark, militærkomiteens formand, faat høre utviklet fra militær-teoretisk synspunkt, hvordan nu fædrelandet staar i fare, og hvordan vi haanes, hvordan vor ære lider ved den maate, hvorpaa de fremmede eskadrebepesøk har foregaat her i Norge i sommer. Jeg maa si det var mig en stor tilfredsstillelse at høre statsraadens svar paa denne forespørgsel. Det viser, at han ser paa stillingen, som den virkelig er, med ro og forstand og almindelig menneskelig sundt omdømme, og jeg haaber, at saadan som statsraaden har optrukket linjen idag for disse forhold, saadan vil ogsaa fremgangslinjerne bli paa dette punkt.

Det var en uttalelse fra hr. Aavatsmark, jeg vilde faa lov til at hefte mig ved, for den er saa karakteristisk. Han sa, at efterat tyskerne hadde gjort et par besøk i Arendal, fik man se det syn, at nogen aar efterpaa, gik de ind til Arendal uten lods, de klarte det, og nu holder de paa at foreta samme befarings i Stavanger-avsnittet, Hardangeravsnittet og Sognefjordavsnittet. Jeg vil si, at dette vidner til ære for de tyske sjømænd, og gid de norske marinefolk var av samme kaliber. Gid de dog kunde klare at gaa paa vore egne kyster uten at løpe paa, naar de skal ut og ind. Men desværre, selvom de har lods med, gjør de undertiden bekjendtskap med undergrunder, som det ikke var meningen skulde være med i manøveren. For nogen aar siden, da "Eidsvold" hadde manøvre i danske farvand, var de ogsaa der paa grund, selvom de hadde lods med. De kunde lodde litt mere, de norske krigsskibe, jeg tror ikke, der var nogen skade ved det. Her naar det sker for lukkede døre, vil jeg nærmere peke paa, hvad jeg har antydnet engang før, om de befalsøvelser, som vor norske marine for nogle aar siden drev, ihvertfald naar de kom paa vort distrikts kyst. Det var nemlig, da admiral Børresen kom med "Heimdal" og 30 - 40 officerer ombord for at ha befalsøvelser i Nordmøre-avsnittet, hvor der findes 6 indløp, som alle kan passeres av krigsskibe. Det er indløpene til Kornstadfjord, Bremsnesfjord, Talgsjøen, Solemsund, Knarsund og Auresund, som alle kan befares av de største krigsskibe, og som alle danner indløpet til meget vigtige punkter med overgang fra Sundalen og Surendalen til det trondhjemske. Hvad gjør saa de norske befalsøvelsesmænd med admiral Børresen i spidsen? Jo, de legger sig i Kristiansund i 3 dage og ser ikke indover fjorden, før de skal til en stor fest hos en millionærenke fru Knudtzon en halv mil fra Kristiansund; naar de er færdig med det, gaar de fra det avsnit og sydover igjen. Paa den maate driver de norske sjømyndigheter sine øvelser

langs kysten. Og saa kommer de efterpaa og er fornærmet, fordi tyskerne har folk, som viser, hvordan man skal drive sine øvelser og gjøre sig kjendt baade paa land og sjø. Lat dem ta sig nogen kurser hos tyskerne, saa de kan se, hvad de skal gjøre som marinebefalingsmænd. Jeg tror, det er bedre end, at man er misundelig og teoretiserer op en rædsel for de fredelige mennesker, som driver sine øvelser her. Det har de gjort like fra før 1896; det aar sat kong Oscar II og keiser Wilhelm sammen ombord paa "Hohenzollern" i Romsdalsfjord, og drak dus formodentlig - det kjender jeg forresten ikke til - men man hørte ikke nogen slik frygt og rædsel i den tiden. Men nu pludselig iaar har de fundet ut - jeg vet ikke enten det er Heggstad eller en anden anset ledende marineofficer - at nu staar landet i fare. De samme skibe har drevet de samme øvelser i en række av aar; men nu finder hr. Aavatsmark, at det er en saa forfærdelig ting, at den tyske keiseren holder revy over sin flaate i Sognefjorden. Saa vidt er det kommet, sier han. Hvis hr. Aavatsmark hadde fulgt litt bedre med, vilde han vite, at omtrent hvert eneste aar har keiser Wilhelm holdt lignende flaaaterevy i Romsdalsfjorden; hver eneste gang keiseren har ligget her, og skibene har passert forbi keiseren, har de gjort honnør og git salut. Det er den samme revy, som nu er holdt i Sognefjorden med et omtrent lignende antal skibe. F.eks. i 1904, første gang den tyske flaate besøkte Kristiansund, hadde de der 8 panserskibe paa mellom 10 000 og 12 000 ton. I Molde laa der samtidig 6 panserskibe og i Aalesund en avdeling paa 8 krydsere, altsaa tilsammen 22 skibe. Da de forlot vort avsnit, gik keiseren ut fra Molde, og da defilererte den samlede eskadre forbi. Det var allerede i 1904, mens kong Oscar var konge i de forenede riker. Det forekommer mig, at de begyndte at bli betænkelige baade den ene og den anden, da keiser Wilhelm ikke kom til Norge i 1905, efterat vi tidligere hadde hat hans aarvise besøk like fra 1890 til 1904. Man spurte, hvad skal dette bety? Han reiste heldigvis til Sverige og hjalp til at ordne unionsopløsningen; men han var saa hensynsfuld ikke at komme til Norge det aar for ikke at støte eller irritere svenskerne. Aaret efter, da forholdene var bragt i orden, kom han tilbake. Han sendte sit skib til kroningen i Trondhjem, han som alle de øvrige herskere. Vi har ikke hørt det mindste, som skulde være galt før iaar en gammel officer paatalte den ting, at en tysk flaaateavdeling skulde op til Drammen, da først kom faren. Den, som vil gjøre sig den umak at gaa ind i Næringskomite nr. 1's værelse, vil finde drafter over hele Norges kyst, som er saa fuldstændige, at en sjømand i almindelig dagslys og i rimelig veir vil kunne gaa efter dem. Disse drafter er tilgjængelige i hver bokbutik, og det skulde undre mig, om ikke tyskerne skulde ha andre midler til at gjøre sig kjendt paa Norges kyst end paa høilyd dag at skikke dampbarkasser med marinesoldater til lands. Skal de undersøke vore befæstninger, saa tror jeg, at tyskerne er saa bevandret i den materie, at de heller sender op nogen

turister, kanskje i form av rekonvalescenter, kanskje bedagede mænd og kvinder, end de skikker op under kanonerne 5-6-700 mand. Det mener ogsaa hr. Aavatsmark. Jeg vil ha sagt, at det forekommer mig, at det, som er fremkommet idag, det tyder paa, at vi igjen skal ligge under for denne frygtens politik i det mellemfolkelige forhold, som jeg mener, der ingen grund er til at opelske, og det Trafalgar, som der nu er skrevet om paa Norges vestkyst, - det er meget mulig, at det vil komme, men ikke tror jeg, at Norge kan forhindre, at der blir et Trafalgar der, hvis der kommer en europæisk krig. Jeg hørte en antydning fra forskjellige hold om, at vi med kraft skal hævde vor nøytralitet, og at det maa ske ved, at vi forøker vor flaate. Ja vel, der ligger formodentlig pointet. Der skal nu forsøkes oparbeidet en stemning paa den basis, at man skal faa anledning til at sige, at vi maa forøke vor flaate, formodentlig med de 70 millioner kroner, som er nævnt i et utkast og oversigt til forøkelse av Norges flaate, for nogen smaatterier duger ikke i vore dage. Skal vi haandhøve vor nøytralitet overfor Tyskland og England og muligens ogsaa Frankrike, saa maa der ordentlige kapitaler til. Det later til, at denne frygtens politik holder paa at faa indflydelse her i Norge, slik at vi blir mistænksomme bare her kommer en tysk eller engelsk flaateavdeling; - det er forresten England, som har sendt de største flaateavdelinger, som har været samlet i de norske fjorde, saavidt jeg vet. Jeg tror, at vi staar os paa at se ogsaa de folk ærlig i øinene og gaa frem efter de regler, som hittil har været befulgt, og da tror jeg, at den norske statsstyrelse er paa den trygge side.

Lothe: Utenpaa den konvolut, som igaar laa paa hver repræsentants plads, stod der "konfidentielt", indi laa hr. Aavatsmarks trykte forespørsel, paa den stod "hemmelig". Da jeg gik til møtet idag, mødte jeg utenfor her en herre, som sa til mig: "De skal behandle en interpellation nu, som gaar ut paa, hvorledes man vil stille sig likeoverfor tyskerne, som i saa stort antal iaar har besøkt de norske fjorde." Jeg har fundet at vilde si dette, da interpellanten, hr. Aavatsmark uttalte: "Jeg gaar ut fra, at forespørselen og de uttalelser, som her falder, ikke blir offentliggjort". Man vidste altsaa allerede før Stortinget var sat, hvad der skulde behandles idag. Det viser mere end noget andet faren ved at stille en interpellation og overhovedet berøre saa ømtaalige og farlige spørsmal; man vet om det utenfor denne sal, før forespørselen er gjort her. Man skal vogte sig, før man rører ved den slags spørsmal. Der er nævnt forholdsregler, som vor regjering skulde ta overfor disse forhold. Da det er let nok at rette saadanne henvendelser til regjeringen, og det kan være let nok at gi et fingerpek om, hvorledes man skal gaa frem her. Men Marokko har sit Agadir, vi har mange av den slags paa vor kyst, og jeg tror, man skal være forsiktig med, at slaa til, naar man ikke kan væрге sig selv; et slag i luften kan bli

værre end intet slag at gjøre. Jeg tror, man her skal være ganske forsigtig og drive disse forhandlinger stilfærdig og uten for megen braak; da kan det hælde, man naar længst. Jeg har villet nævne dette tilfælde; det slog mig saa, da jeg imorges mødte denne herre, som paa forhaand vidste, hvad vi skulde forhandle.

Meinich: Jeg vil tillate mig at uttale min tak til den ærede interpellant, fordi han har bragt denne sak frem idag. Jeg tror, at den hos de fleste av os har fremkaldt en alvorlig følelse av, at det her i aller høieste grad gjælder at være paa vagt, og jeg gaar ogsaa ut fra, at regjeringen vil vie saken den fortsatte og skjerpede opmærksomhet, som den efter sin alvorlige beskaffenhet i aller høieste grad fortjener. Jeg vil imidlertid sige, at det er vanskelig at træffe forholdsregler for at værne sig mot altfor nærgaaende besøk av fremmede magters flaaete, uten at man med fuld nøiagtighet vet, hvad disse flaaeter foretar sig paa norsk territorium, og jeg kan ikke sige, at jeg føler mig helt tilfredsstillet ved, at vi ikke idag fra administrationen har til punkt og prikke faat rede paa, hvad der er foregaat, arten av de øvelser, som er drevet iland. Jeg skal nok gjøre den indrømmelse likeoverfor den ærede krigsminister, at det kan ha sine vanskeligheter; men vi har dog organer, som skulde kunne gjøre det mulig at komme den sak nogenlunde nær. Jeg hørte av forsvarsministeren, at der var utgaat instruks til fyrforvaltningens og havnevæsenets tjenestemænd og muligens ogsaa en anden etat, om at føre indseende med dette; derimot hørte jeg ham ikke nævne, at det stedlige folk var sat i bevægelse. Vi har jo lensmænd i alle distrikter, som staar i daglig og intim rapport med befolkningen, som er vant til at anstille efterforskninger, nær sagt om alle slags ting, og hvis forsvarsministeren vil benytte dette organ, som ligger til rette, gi den en hensigtsmæssig instruks om, hvad det gjælder at bringe paa det rene, formulere spørsmålene for dem for at komme saken ind paa livet, saa tror jeg, at meget vil være vundet. Jeg vil uttale det haab, at man for fremtiden og kanske til næste aar inden administrationen vil ha fuld rede paa, hvad dette indebærer av realitet, aldeles bortset fra den uro og bekymring, som de vækker rundt omkring i landet disse hyppige og gjentagne besøk. Naar jeg tok ordet, var det imidlertid ogsaa, fordi jeg ønskede at uttale min udtrykkelige tilslutning til hr. Aavatsmark, naar han henstillede til forsvarsministeren at ta under overveielse, om man ikke burde detachere dele av vort flydende forsvar til de landsdele, som de er bestemt til at beskytte i krig. Efter min mening vil det ha den allerstørste betydning for folkets opfatning av vort flydende forsvars nødvendighet. Det vilde bli en langt mere haandgrikelig realitet for store dele av vort folk, naar man saa flaaeteavdelingerne i sin midte og der, hvor de er bestemt til at virke i krig, end at ha dem samlet i en klump her inde i Kristianiafjorden, fjernt og ukjendt

for den største del av vort folk. Og jeg mener, at for bevilgningerne til flaaden vilde ogsaa en fordeling av eskadrerne langs vor kyst efter deres krigsbestemmelse ha stor betydning ogsaa forsaavidt, som det vilde skaffe mere sikker oversigt og gjøre disse bevilgninger mer populære, fordi hver landsdel da kunde se, hvilke skridt man stadig gjorde mot fuldkommengjørelsen av vort flydende forsvar.

W. Konow: Jeg vil likesom den foregaaende taler uttale min tilslutning til, hvad hr. Aavatsmark har fremhævet. Jeg tror, at dette er en sak, som administrationen bør ta under alvorlig overveielse. Hr. statsraad Bull oplyste, saavidt jeg kunde opfatte ham, at i England hadde man den regel, at det ikke var tilladt i de indre fjorde eller havne at sende fremmede krigsskibe. Her i Norge er saagodt som alle byer beliggende ved indre fjorde, hele vor skjærgaard dækker kysten, og det er kun ganske faa byer, som ligger til havet saaledes som de fleste byer i andre lande ligger. Der har været fremholdt meget forskjellige synsmaater i anledning av hr. Aavatsmarks interpellation. Hr. Lothe syntes at være saa ængstelig for dette, at han ikke engang vilde, at der her skulde foretas interpellation i et hemmelig møte, for det kunde komme ut, at der her var foretat interpellation om disse ting. Ja, jeg tror ikke, det var noget galt, om det blev offentliggjort, at der var sket en interpellation i det norske storting angaaende disse ting, at det hadde vakt den opmerksomhet her i landet, at man hadde gjort saken til gjenstand for forespørgsel i Norges storting. Saa rød skal vi ikke være, at vi ikke kan være os bekjendt, at vi har vor opmerksomhet henvendt paa disse ting, og at vi vil gjøre, hvad vi kan for baade i ord og gjerning at hævde vor neutralitet. Hr. Jonas Hestnes syntes, dette var bare bagateller altsammen, det var ikke værd at gjøre noget væsen av, og han gav forsvarsministeren sin tilslutning. Nu oppfattede ikke jeg den ærede forsvarsminister saaledes, at han uttalte sig i samme retning som hr. Jonas Hestnes, men den tilslutning, forsvarsministeren har faat av den ærede repræsentant for Kristiansund, bør kanskje opfordre ham til at ta dette under meget nøie overveielse, kanske hans ord faldt mere slapt, end man hadde ventet. Der er, som det er fremhævet her, dog to ting, som kan gjøres, og som bør gjøres. Det ene er, hvad hr. Meinich pekte paa, at fordele den del av flaaden, som skal stationeres i krig, fordele den ogsaa i fred til de forskjellige steder, hvor den skal fordeles. Hr. krigsministeren sagde, at det skulde bli gjort med de nybyggede skibe, med de skibe, som man kommer til at bevilge og bygge. Ja, det tør bli et langt lærred at blege. Vi kan nok bevilge en del, men skal Trondhjem, Bergen og Ofoten vente med at faa sine krigsfartøier stationeret, indtil vi har bygget en ny flaade, som vi kan placere der oppe, saa blir det længe at vente. Vi bør kunne fordele ogsaa av vore nuværende krigsskibe en styrke, som forholdsmæssig svarer til, hvad vi har at fordele paa disse steder. Det andet er, at man

faar ta en generel bestemmelse om, hvilke avsnit av vor kyst der ikke bør befares av disse fremmede krigsskibe. Deri ligger intet stødende likeoverfor nogen nation; men det viser, at vi har vor opmærksomhet henvendt paa det. Det var jo forutsætningen, saavidt jeg har kunnet forstaa, at der ogsaa skulde komme en stor engelsk flaade til vor kyst i sommer og drive øvelser utenfor vor kyst. Hadde vi nu samtidig faat en stor tysk og en stor engelsk flaade og saa en svensk og en russisk ogsaa, saa hadde situationen været svært hyggelig. Da vil situationen bli svært koselig her i landet, naar det likesom internationalt blir konstateret, at her i Norge kan krigsskibene gjøre omtrent, hvad de vil, her kan de anløpe hvilkensomhelst havn, den være befæstet eller ubefæstet, her kan de drive krigsøvelser utenfor kysten, osv. Det vilde være en noksaa hyggelig situation for os. Jeg tror, man her kan gjøre - rolig og bestemt, ikke utfordrende mot nogen - sit til, at vort territorium blir fredet, og jeg vil henstille til forsvarsministeren at ta de forholdsregler, han kan ta, for i fremtiden at forhindre det, som er skedd i en længere aarrække, og som jeg selvfølgelig ikke vil bebreide den nuværende regjering eller den nuværende forsvarsminister.

Aavatsmark: Til hr. Jonas Hestnes skal jeg kun si nogle faa ord. Han kom med en hel mængde ukvemsord, som var rettet til mig, om mangel paa sundt omdømme, osv. Jeg bryr mig ikke om hr. Jonas Hestnes's uttalelser; jeg har igaar og idag hørt saamange indlæg fra den kant, som han godt kunde ha spart. Hr. Hestnes talte engang om, at man skulde holde længere møter og kortere taler. Jeg vil henstille til hr. Hestnes at holde kortere taler. Jeg tror ikke, stortingets arbeide vilde lide synderlig ved, om hr. Hestnes gjorde det. Som sagt, hans ukvemsord mot mig skal jeg ikke opholde mig ved.

Hr. Lothe sa, at man skal vogte sig for at interpellere om saa delikate emner. Jeg tror, jeg har iagttat al mulig forsigtighet, og hvem det er, som har henvendt sig til hr. Lothe, og som er hans hjemmelsmand, vet jeg ikke. Jeg har ikke talt om dette med en eneste mand utenfor stortinget. Jeg synes imidlertid, hr. Lothe skulde være den sidste til at komme med uttalelser om forsigtighet forsaavidt hemmelige saker angaar. Hr. Lothe lot forleden dag som ordfører i en sak trykke et særdeles hemmelig dokument. Det blev trykt som dokument og omdelt, og det er i flere pressemands besiddelse. Der kom en representant til mig og sa: "Hvad er dog dette for noget! Kan ogsaa saadant trykkes offentlig og omdeles?" Og da jeg fik se paa det trykte dokument, var det oberst Eriksens hemmelige skrivelse til stortingets præsidentskap om forholdet til Sverige og den militære situation i 1905 og den sandsynlige fremtidige militære situation i Europa, saaledes som obersten anskuer den. Det er foranlediget trykt av hr. Lothe som ordfører, saa hr. Lothe burte være den sidste til at komme med beskyldninger om uforsigtighet

ved behandling av hemmelige saker. Jeg vil ha sagt til hr. Lothe, at han kunde ha spart sig dette lille hip til mig; for jeg har iagttat al mulig forsigtighet ved denne saks behandling.

Bernhard Hanssen: Jeg vil faa lov til at uttale min tilfredshet med statsraadens oplysende og beroligende meddelelser med hensyn til de overdrivelser, der har tilflydt almenheten gjennom pressen ved inserater fra Yngvar Nielsen og flere. Jeg maa tilstaa, at paa mig gjorde Yngvar Niensens artikkel noksaa sterk virkning, idet jeg gik ut fra, at det var sandhet, hvad han der skrev om de foretagne skyteøvelser i Sognefjorden. Naar jeg her fra statsraaden hører, at dette som saa meget andet er en overdrivelse, ukorrekt, ikke stemmende med virkeligheten, vil jeg tillate mig at henstille til statsraaden at sørge for, at der ad officiel vei blir tilstillet pressen de samme beroligende oplysninger, som han her har meddelt, da almenheten er noksaa opskræmt. Hvis det kunde ske, har virkelig denne interpellation gjort sin nytte, ellers forstaar jeg ikke egentlig interpellantens hensigt; thi de samme oplysninger, som vi her har faat i et hemmeligt møte, kunde jo interpellanten ha faat hos statsraaden privat. Jeg er ved at paahøre debatten kommet til det samme resultat som hr. Hestnes, nemlig at vi skal forberedes for en større flaaatebevilgning. Det fremkom i interpellantens uttalelser om det hensigtsmæssige i at fordele flaaestationerne, saaldes at vi fik en i Bergen, en i Trondhjem og en i Narvik - foruten Horten. Skal det kunne gjøres, er det selvsagt, at vor flaaate i høi grad maa forsterkes. Endvidere i den sterke fremhæven av, at Norges vestkyst var et meget svagt punkt i tilfælde av en krig mellem stormagterne, og av, at det var nødvendigt for os at hævde vor nøytralitet i tilfælde av en saadan stormagtskrig. Jeg har allerede tidligere uttalt, at dette, at vor flaaate i tilfælde skulde hævde vor nøytralitet, er et urimeligt forlangende. Vi maa se tingen i øinene og vite, at det formaar den ikke. Vi kan kun paa en effektiv maate markere vor nøytralitet, det vil si markere den ved virkelige skibe og forter ved de befæstede havne. De befæstede havne er vi efter folkerettens regler forpligtet til efter vor evne at søke at holde lukket i tilfælde av krig. Men kun efter vor evne, og den er ikke ret stor i forhold til den moderne krigskunsts hjelpemidler. De øvrige havne maa vi la ligge. Det vil vise sig umuligt med vore hjelpemidler at hævde vor nøytralitet langs hele den norske kyst. Og det maa vel indrømmes, at det mindste, som maatte stilles til disposition for en saadan hævden av nøytraliteten, var én dreadnought ved hver av de nævnte stationer, og bare én dreadnought ved hver av de nævnte havne vil jo tilsammen si et beløp av fire gange 40 - 50 millioner kroner, - hvad en moderne dreadnought koster. Enhver vil jo skjønne, at dette stemmer ikke med vor evne, naar vi desuten skal gjøre saa mange andre ting. Og der er ingen stat i verden,

som vil kræve, at vi med vore hjælpemidler paa en effektiv maate skal markere vor nøytralitet undtagen ved de befæstede havne. Jeg vil ha sagt dette, for at man ikke nu i sommervarmen skal indbilde sig noget saa urimeligt, som at vi i en stormagtskrig vil kunne formaa effektivt at hævde vor nøytralitet langs hele den norske kyst. De krigsskibe, vi i tilfælde kunde stille, vilde blaases væk, som en elefant blaaser væk en flue.

Leegaard: Som havneingeniør har jeg i en lang aarrække, - i de sidste 25 aar, - hat anledning til at færdes langs kysten, og jeg har særligt kjendskap til de strøk omkring Bergen og Stavanger, som det her har været tale om. Jeg vil si, at jeg i den tid, jeg har fungeret, ikke har mottaget noget saadant cirkulære, som det, statsraaden nævnte. Det er muligt, at det kan være utsendt i det sidste aar; men tidligere har de offentlige funktionærer i fyr- og havnevæsen neppe mottat noget saadant cirkulære.

Jeg vil paa grundlag av det, jeg i disse aar har set, støtte interpellanten, hr. Aavatsmark. Jeg mener, det er av den største betydning, at der her paa en eller anden maate gjøres noget for at sikre os. Det forundrer mig, at repræsentanten hr. Bernhard Hanssen kan stille sig saa kjølig til dette spørsmål som han har gjort; for netop i hans eget distrikt, ute ved Risholmen, nogle faa kilometer fra Flekkefjord, har tyskerne aar efter aar hat liggende et panserskib moret fast. De har undersøkt hvert eneste sund, gaat med sine barkasser op i de inderste fjorde, ja op i de smaa kunstige kanaler ved Løgerne. Jeg føler mig aldeles forvissat om, at tyskerne har miner færdige til hvert eneste sund, saa de naarsomhelst i en fart, som da de gik op til Aalesund paa 24 timer, kan gaa op og lægge ned minerne, lang tid før nogen norsk sjøofficer faar tid til at tænke sig om. Forsaavidt, mener jeg, at forholdsregler nu kanskje er noksaa tvilsomme, da jeg tror, at tyskerne sitter inde med alle de opplysninger, som de trenger for at kunne sikre sig vor kyst. Man maa huske paa, at de jo har beseilet vor kyst i mange aar, og kysten har ligget saa aapen paa alle kanter, at de har hat den rikeste anledning til at skaffe sig de fornødne opplysninger. De har med det panserskib, jeg nævnte, undersøkt omegnen av Flekkefjord. Det var i havnedirektør Nysoms tid; Nysom blev gjort oppmerksom paa forholdet, og, saavidt jeg vet, skede der ogsaa en henvendelse til admiralstaben; men hvorvidt det frugtede, og resulterte i nogen henvendelse, vet jeg ikke. Med hensyn til at sende tropper iland tror jeg, at enhver, som har været i Bergen, og som vet, hvordan de tyske eskadrer har boltret sig i Puddefjorden og i omegnen der, har set, at det har været en dagligdags ting at sende tropper iland. Men naar de har sendt tropper iland, og har benyttet landeveiene, er de faktisk kommet paa baksiden av hele Bergensfeltet og har hat anledning til at undersøke terrænet, saalangt de har villet. Jeg føler mig forvissat om at for mange herrens aar siden har de fuld rede paa, befæstningsanlæggene der.

Med hensyn til hvad der blev nævnt, at et skib ved et rent tilfælde var kommet indenfor befæstningene i den nordre indseiling til Bergen, og at det var lodsens, som hadde bragt det tilankers der, vil jeg si, at sandsynligheten herav avhenger av hvor det har været. Der er, som bekjendt, flere indløp til Bergen, nordenfra man har Herløvfjord, Hjeltefjord og Lygrefjord. Lygrefjord er kanskje det bedst befæstede; jeg er selv i 1905 engang blit stoppet og praiet der. Det kan ikke tænkes, at nogen tysk eskadre eller noget tysk marinefartøi er gaat op i Lygrefjord i god tro; farvandet, hvor der er tidevandsstrømme og knappe sund, er saa kronglet at det er aldeles umulig, at en tysk man of war er gaat derind i god tro.

Jeg er forøvrig fuldt enig med statsraaden i, at det ikke kan nytte alene at komme med papirpaabud; der maa noget mere effektivt til. Jeg tror ikke, vi behøver nogen dreadnought, som hr. Bernhard Hanssen sa. Faar vi bare nogle undervandsbaater stationeret langs kysten, tænker jeg nok, det vil staa respekt av dem.

Præsidenten: En interpellation skal efter reglementet ikke vare over 2 timer. Der er en halv time igjen, og der er indtegnet 6 talere. Jeg foreslaar derfor, at tiden for de efterfølgende talere begrænses til 5 minutter for hver.

Votering:

Præsidentens forslag bifaldtes enstemmig.

Sæbø: Det var i anledning av interpellantens uttalelser om forholdene ved Bergen, jeg vilde si et par ord. Jeg kan ikke negte for, at det er temmelig sterkt utslag av en vis militær nervøsitet, som er kommet tilsyne i denne interpellation; for naar interpellanten oplyste om, at der skulde være foretat øvelser paa Ask, mener jeg, at enhver, som er kjendt i Bergen, vil si, at det er en ren umulighet, at det skulde kunne ske, uten at kommandanten paa Kvarven befæstning skulde ha greie paa det. Jeg er ganske sikker paa, at hvis der kom 5 à 10 tyske soldater iland paa Ask, vilde det spørges ikke alene over hele Ask, men i Bergen i løpet av et par timer. Det er da klart. Man skal da huske paa, at om man f.eks. regner fra Kvarven befæstning, er der ikke mere end et bøsseskud til Ask. Og Askøen er da saa oversigtlig, som nogen ø kan være, forutsat, at dette ikke skulde være skedd helt ute ved de nøkne skjær. Jeg mener, det er meningsløst at komme og varte op med den slags opplysninger. Og med hensyn til disse mine placementers, som tyskerne skulde ha lagt sig ut for, er jo forholdet det, at disse placements ligger aldeles skjult. Man kan f.eks. reise op gjennom Lillebergsundet; der har vi en station for undervandsminer; men det er aldeles umulig for folk som ikke kjender spesielt til at de ligger der, at se at der er noget saadant der; for det ligger indgravet saa at si i selve haugen. Der er gjort alt for at skjule at der er

noget saadant der. Det kunde tænkes at disse dampskibe lægger sig der, uten at ha greie paa dette. Likedan med hensyn til lodsene. Jeg synes som sagt at denne frygt er overdrevent stor, og jeg kan ikke negte for at jeg føler mig ganske tilfreds over statsraadens rolige maate at se saken paa. Mit indtryk av dette er, at naar denne interpellation idag er bragt frem her, saa er det vel det som ligger under, at man vil oparbeide en stemning for bevilgning til flaaen, det er der vel ingen tvil om. Men jeg tror med hr. Lothe at det ikke er heldig at bringe den slags interpellationer frem her saadan uten videre, bare paa saa løst grundlag som disse avisreferater og rygter som her er brukt av interpellanten.

Statsraad Bull: Jeg kan supplere hr. Leegaards uttalelse. Han sa at det var vistnok saa, at tyskerne hadde benyttet tiden saa godt i de aar som var gaat, at det var vanskelig nu at hindre dem fra at faa nogen yderligere opplysninger; for de har allerede faat det væsentlige av dem. Det er desværre saa i enkelte retninger, blandt andet med hensyn til opmaalinger i tidligere dage, da kystkarterne ikke var tilstrækkelig forsiktig avfattet. For ti aar siden er dette blit rettet, saa nu blir alle kystkarter som utgives, revidert av admiralstaben, og der blir uttatt alt som ansees for at være maritimt særlig viktig. Men en stor del av kysten er hydrografert og utgit tidligere, saa d e r er altsaa skaden allerede skedd. Likeledes skal jeg likeoverfor hr. Leegaard opplyse at det ikke er Lygrefjorden det her gjælder; men det var ved de befæstninger som ligger langt ute i Herløvfjorden, at dette fartøi var gaat til ankers; det punkt ligger jo langt mere fremskutt ut mot havet. Hr. Meinich henstillet at man ogsaa maatte ta politiet til hjelp for at kontrollere de fremmede fartøier, hvis de skulde sætte nogen folk i land. Ja det blir gjort allerede nu, forsaavidt det bestandig blir meddelt amtmændene; jeg vet ikke hvor langt ned amtmændene gaar, men dem blir det bestandig meddelt. Naar f.eks. et fartøi skal gaa indom Romsdalen, saa meddeles det amtmannen deroppe. Men jeg skal sørge for at man passer paa at denne meddelelse ogsaa gaar længere ned, saa at der, forsaavidt de har noget at melde, blir sendt ind melding.

Saa er der én ting flere av herrerne har heftet sig sterkt ved. Det var at man skulde detachere flaaen til forskjellige dele av kysten. I saa henseende hersker der vistnok en misforstaaelse i salen, hvis man tror at hele flaaen er samlet ved Horten. Tvertimot, ved Bergen er der stationert en del fartøier, torpedobaater og kanonbaater. Det som er samlet, er de større skibe, altsaa panserskibene. Oprindelig var det tanken at fordele dem mere; men det var økonomiske grunde som hindret det, hensynet til vedlikeholdet som vilde stille sig noksaa vanskelig, hvis man skulde ha dem liggende paa de forskjellige steder. Men hvis man gaar til en forøkelse av flaaen, saa maa dette tages sterkt i betragtning. Skulde

man nu f.eks. legge nogen av de stakkars fire panserskibene vi har, til Bergen, saa maatte der store anlæg til i land deroppe for at kunne huse det materiel som hører med til skibene. Det er ikke saa ganske liketil. Men jeg er fuldstændig enig i princippet; det vet jeg ogsaa den nuværende kommanderende admiral er.

Hr. Aavatsmark uttalte at det var en feil at forsvarsdepartementet hadde git tilladelse til at ti torpedobaater kunde gaa op Drammensfjorden. Ja - det var ikke saa ganske liketil at hindre det. Ifjor hadde man git et fransk fartøi tilladelse til at gaa op Drammensfjorden - det var "Lavoisier" -, og da at ville negte det iaar, naar tyskerne kommer og ber om at faa gaa op med nogen torpedobaater, det hadde set noget odiøst ut. Nei, man maa nok enten lukke for alle eller holde aapent for alle, at gjøre nogen forskjjel gaar ikke an. Hr. Bernhard Hanssen henstillet at man skulde utsende nogen beroligende meddelelser til pressen. Jeg beklager at jeg ikke kan være med paa det. Jeg tror ikke det vilde falde opportunt om man skulde gjøre det fra regjeringens side.

Med hensyn til hævdelsen av nøytraliteten maa jeg bestemt holde paa at paa visse dele av kysten maa vi kunne hævde nøytraliteten, om ikke paa hele vor utstrakte kyst, saa ialfald som sagt paa visse dele av den. Og man behøver ikke dreadnoughts til det, som hr. Leegaard meget rigtig bemerket; det kan gjøres med andre midler som ogsaa likeoverfor en elefant av en dreadnought kan komme til at virke ganske ubehagelig.

Lothe: Hr. Aavatsmark var noksaa personlig mot mig isted, idet han mente at jeg ikke burde nævne at man skulde være forsiktig med interpellationer, naar jeg som ordfører i en sak hadde tat et skridt som aabenbarte ting der skulde holdes hemmelig. Naar man kommer ind paa personligheter, saa vil ikke jeg følge. Men jeg vil til hr. Aavatsmark blot si, at den skrivelse som han sigter til, blev mig overlevert til trykning. Jeg har selvfølgelig det formelle ansvar; men der stod ikke "konfidentielt" paa skrivelsen. Jeg er usagkyndig paa det felt, og jeg lot den trykke. Det blev sagt at det var en forestilling fra Norges forsvarsforening. Jeg lot den trykke uten at ha læst den, saa formelt har jeg ansvaret, og det skal jeg ta paa mig. Forresten fastholder jeg, det jeg sa, at man skal være forsiktig med at interpellere, naar man risikerer, at indholdet av interpellationen er kjendt utenfor Stortinget før den er stillet.

Sandberg: Jeg er i det væsentlige enig i, hvad byfoged Meinich uttalte, og jeg vil spesielt faa lov at uttale min glæde over, hvad han sa om fordelingen av fartøier til de forskjellige byer i landet. Jeg er ogsaa saa godt som enig i alt, hvad hr. Konow (H.) uttalte; men paa samme tid er det saa sandt, som det er sagt, det som forsvarsministeren uttalte, at der maa staa magt bak ordene. Derfor vil jeg likeover for hr. Konow faa lov at uttale, at jeg forstod

ikke hans stilling, dengang vi hadde fore bevilgningen til marinen iaar, og jeg forstaar den endnu mindre nu efter de uttalelser, som er faldt fra ham under denne debat. Men jeg har det haap, at næste gang vil hr. Konow igjen være med paa en tilstrækkelig bevilgning til marinen.

Bernhard Hanssen: Det forholder sig rigtig som hr. Leegaard oplyste, at en tysk øvelseseskadre i en række av aar har ligget borte i Flekkefjordsdistriktet, - det er panserskibet "Friederich Carl" og maaske som regel et par torpedobaate. Men vi har derborte ialfald faat den opfatning, at de oplodninger som eskadren har foretat, i det distrikt, væsentlig kun har været øvelser for mandskapet. Det har været det samme skibe, de samme officerer og de samme oplodninger saa at si hver gang aar efter aar, i løpet av de sidste 15 - 20 aar. Disse mennesker, som sendes ut paa togt, maa ha noget at bestille. Og de norske fjorde er et behagelig opholdssted. Keiseren reiser i Norge, officererne vil ogsaa gjerne til Norge, de befinder sig vel der, og saa maa mandskaperne ha noget at bestille, og saa sættes de til bl.a. at lodde op. Men at det gjøres for nyttens skyld, fordi de behøver det, det kan jeg aldeles ikke tro, for man kan jo komme frem saa at si overalt efter de norske drafter, man behøver ikke at lodde op av den grund. Jeg har selv seilet efter drafter fra Flekkefjord til Larvik uten at være kjendt, og kunde saa at sige til enhver tid vide, hvormange favne vand vi hadde under kjølen. Det kan derfor ikke være nødvendig for disse skibe at lodde op vore fjorde, vore havne, indseilinger eller sund for at faa vite, hvor dypt det er; de kan bare kjøpe vore drafter for at faa greie paa det.

Egede-Nissen: Jeg vil ikke som hr. Jonas Hestnes og hr. Bernhard Hanssen støtte forsvarsministeren; jeg vil ikke gjøre ham den bjørnetjeneste. Jeg vil tvertimot si, at jeg kan forstaa, at de borgerlige partier kan være nervøse ved en anledning som denne. Naar man er i den stilling, at man tror, vi skal kunne forsvare os ved hjelp av den flaaate, vi har, og man saa ser, at landet - mest vesterpaa og sørpaa - oversvømmes av fremmede skibe, da kan jeg saa godt ut fra de herrers syn forstaa, at man blir angstelig. Og jeg tviler ikke paa, at de vilde bli endnu mere bestyrtet, hvis f.eks. en russisk flaaate la sig til at lodde op oppe i Finmarken og lot som den var herre der oppe, for ut fra de herrers syn kunde man risikere, at en saadan flaaate kunde si: ja, vi er her og vi forblir her. For os derimot, som ikke tror, at den moral for alvor vil bli gjort gjældende, for os, som heller ikke mener, at det overhovedet vil være mulig for vor nation militært at kunne hævde os, for os vil derfor det, som her er passert, kun være at betrakte som et forspil til de forøkede flaaatebevilgninger, som man utvilsomt vil komme til at be om, og hr. Sandberg har jo allerede brugt pisker over hr. Konow for at faa ham til at gaa med. Jeg vil derfor ta

avstand fra denne opvisning og uttale haapet om, at regjeringen ikke maa la sig av det, som her er uttalt, forivre til at komme med forslag til bevilgninger, som kun vil komme til at ha den følge for vort land, at vi kommer at bli endnu mere økonomisk trykket, end vi er. Jeg vil derfor, idet jeg som sagt forstaar de herrers ræsonnement paa dette felt, uttale, at jeg haaper, at følgen ikke maa bli den, at Stortinget lar sig forivre til at avsætte penge til det maritime forsvar.

Tveiten: Det var i anledning av hr. Lothes gjentagne advarsler om ikke at komme med slike interpellationer, at jeg forlangte ordet. Jeg har den stik motsatte opfatning, idet det er min fulde overbevisning, at er ikke denne interpellation kommet forsent, saa er den ikke kommet for tidlig. Jeg er saaledes taknemmelig overfor hr. oberstløytnant Aavatsmark, for at han kom med den, og jeg vil lægge til, at jeg tror, regjeringen ogsaa burde være taknemmelig for det. Det er vist ikke noget at dølge for, at det har "gaat" i alle os tingmænd, naar vi har læst disse meddelelser. Og da saa det opsæt kom under navn fra professor Yngvar Nielsen skjønnte alle at det ikke var av den slag, som kan karakteriseres som vanlige avisænder, men at det var noget, som der maa tas hensyn til. Og at da regjering og storting skulde sitte med hænderne i skjødet likeoverfor en slik ting uten at noget blev gjort, det vilde nogen hver forundres over. Og jeg vil føie til, at jeg føler mig forvisset om, at oppe i Telemarken vil alle tænkende mennesker, som følger med, komme og spørre, hvorledes kan det gaa til, at storting og regjering sitter og ikke gjør noget med dette. Jeg vil endvidere ha sagt, at det er saalangt ifra, at dette maa bli hemmeligholdt, at det derimod bør komme ut, at Stortinget har været opmerksom paa sagen og afholdt møde om den. Og naar der ikke træffes nogen forholdsregler vil folk utover landet indse, at grunden maa være den, at der ikke er anledning til at gjøre noget synderlig ved det. Det vil berolige. Det er en ting, jeg savner, og det er, at statsministeren ikke finder sig beføiet til at si noget. Jeg trodde virkelig, at han som landets første mand skulde ha et ord at si med i laget. Han pleier ikke at være saa traad paa at si noget, og her er saken saa viktig, at vi burde faa høre et ord, om hvilken opfatning han har. Jeg mener, at der paa en eller anden maate kunde bli gjort en begrænsning, saaledes at fjordene ikke ligger saa aapne. Jeg vil paa samme tid ta avstand fra, at det skal føre til større militære bevilgninger. Jeg betragter det saaledes at vi som herre i vort eget hus, maa i fred kunne træffe de forholdsregler, som vi maatte finde paakrævet. Jeg vil som sagt være taknemlig, om hr. statsministeren ogsaa vil uttale sig lidt om dette spørsmåal.

Hans Hansen: Jeg har bedt om ordet, fordi enkelte herrer har uttalt en kritik i anledning av den interpellation, som er stillet av hr. Aavatsmark. Ikke bare i dette

øieblik, men i flere aar har der mand og mand imellem været anket over disse hyppige flaatebesøk. Det har vakt almindelig opmerksomhet, og derfor tror jeg, det er rigtig, at denne interpellation er kommet frem her. Det har været nævnt specielt dette forhold i Drammensfjorden. For Drammen er jo et saadant flaatebesøk høist honorabelt, og forsaavidt er der ikke noget at si paa, at byen blir stillet i forgrunden og kommer likesom litt med ute i Europa. Men jeg tror ikke, at denne honnør er tilstrækkelig vurderet i Drammen. Jeg tror ikke, at de har forstaaet at sette den pris paa det, som de burde. Men det maa dog være rimelig, at dette spørsmaal reises særlig efter den uttalelse fra hr. statsraaden, at naar dette flaatebesøk iaar blev tilladt, var det, fordi der ifjor hadde været et fransk krigsskib deroppe. Konsekvensen av det maa være, hvis ingen foranstaltning blir truffet, at hvilkensomhelst magt kan sende sin flaate til Drammen. Det tror jeg, er litet heldig. Jeg vil si, at jeg er enig i de uttalelser, som faldt fra hr. Konow og hr. Meinich. Jeg mener, det er rigtig, at spørsmålet er kommet frem. Det er mig ubegripelig, at der med føie kan øves kritik over, at dette spørsmaal er kommet frem her i dette hemmelige møte.

Statsminister Konow: Repræsentanten Tveiten har rettet en henvendelse til mig og ønsket, at jeg skulde uttale mig i denne sak. Jeg skal gjøre opmerksom paa, at denne interpellation var henvendt til regjeringen. Regjeringen blev enig om, at det var hensigtsmæssig at la interpellationen besvare av forsvarsministeren. Man fandt det ikke paakrævet, at der fremkom uttalelser fra andre. Hr. præsident, jeg har den opfatning, at de uttalelser, som er kommet fra forsvarsministeren, er fuldstændige og uttømmende. Da jeg har ordet, skal jeg opplyse, at det er saa langt fra, at regjeringen, og de medlemmer av regjeringen, som efter sin stilling kanskje skulde være mest opmerksomme paa denne sak, ikke har fulgt disse ting med vaakne øine, at allerede flere uker før spørsmålet blev reist i et av vore dagblade av en navngiven indsender, hadde saken været drøftet og overveiet. Man var bestemt paa efter grundig og forsiktig overveielse av tingen at gjøre de skridt, som man ansaa ønskelige, men under sterk hensyntagen til at dette spørsmaal ifølge sin natur er et overmaate delikat spørsmaal, - det antar jeg, at ingen kan være blind for. Men jeg tror at kunne forsikre, at der fra regjeringens side vil bli gjort de skridt, som man anser det nødvendig og ønskelig at gjøre. Vi er ikke i tvil om, at saken har krav paa den allerstørste opmerksomhet.

Præsidenten: Debatten om denne sak erklæres nu avsluttet. - Hr. Krag-Torp har uttalt ønske om at faa bringe et andet spørsmaal paa bane i dette møte for lukkede døre, og da saken ikke vil ta lang tid, antar jeg,

at Stortinget gir sit samtykke til, at jeg gir ordet til hr. Krag-Torp.

Krag-Torp: Jeg vælger denne anledning, da vi har møte for lukkede døre og da det spørsmål, jeg vil bringe paa bane, tangerer for en del det samme spørsmål, som hr. Aavatsmark, militærkomiteens formand har bragt frem. Det gjælder spørsmålet om sikring av vore tilgange med jernbanerne. Jeg refererer til et faktisk tilfælde, jeg kjender. Jeg blev ifjor høst, da jeg kom hjem fra Stortinget, opmerksom paa, at den mand, som har den funktion at passe paa jernbanebroerne paa Smaalensbanens begge linier og paa Kongsvingerbanen, var ikke mere i funktion dér. Han var sysselsat med ombygning av en bro oppe i Tomter. Jeg spurgte da, hvem der hadde faat den tjeneste at tilse broerne, og jeg fik det svar, at det var overdraget en svenske. Nu skal vi lægge merke til, at vi paa denne banestrekning har ialt 13 broer med minekammere i. Jeg har opgave over dem; men jeg skal ikke læse den op. Men det er broer paa begge Smaalensbanens linier, paa Kongsvingerbanen og Flisenbanen. Alle disse er forberedt paa det vis, at der er saakaldte minekammere, som i tilfælde av, at det kræves, skal benyttes saa, at broen sprænges. Opsynet med broerne og sikkerhetsbevogtningen i det hele hadde altsaa denne nordmand hat før. Det var nu overdraget til en svensk mand. Jeg fandt dette paafaldende, og jeg var ganske sikker paa, at det berodde paa mangel paa agtpaagivenhet. Jeg tillot mig at skrive et brev til forsvarsdepartementets chef, hvori jeg gjorde ham opmerksom paa forholdet. Jeg gjorde uttrykkelig opmerksom paa, at dette ikke var nogensomhelst anklage mot manden. Jeg kjendte ikke manden; det kunde være en baade retskaffen og hæderlig mand; men dette, at det var overdrat en mand av fremmed nationalitet, var paafaldende, og jeg vet, at ute i distriktet ansaa man det ogsaa for paafaldende. Der blev imidlertid ikke gjort nogen ting ved dette. Den mand, som hadde denne funktion, fortsatte fremdeles med brobygningen i Tomter, og visitationen av broerne blev fremdeles besørget av den svenske mand, som var ansat, en mand som er svensk født, taler svensk og har svenske forbindelser. Slik stod stillingen, indtil jeg kom ind her til stortinget i begyndelsen av aaret. Saa fortalte jeg dette til militærkomiteens øvrige medlemmer, og vi var alle enige om, at dette ikke kunde være bra. Vi tillot os at henvende os til forsvarsdepartementets chef, og da fik vi opplysning om, at han allerede dagen efter, han hadde faat min skrivelse, hadde oversendt den til chefen for arbeidsdepartementet. Jeg har hans paategning her. Den er saalydende: "Oversendes hr. statsraad Darre Jensen, idet jeg maa erklære mig enig i det uheldige i - hvis det forholder sig saa - at en svensk er ansat som midlertidig opsynsmand ved jernbanebroerne." Denne skrivelse beroede imidlertid i et eller andet kontor, og da jeg henvendte mig til arbeidsdepartementets chef, varte det lidt, før han kunde faa fat i den. Da det hadde litt

om nogen tid fik vi en skrivelse, som blev oversendt mig - det var den 24de januar - fra distriktsingeniøren. Distriktsingeniøren gjør opmerksom paa, at vedkommende mand vistnok er svensk av fødsel; men han har været her i ca. 25 aar. Han har "arbeidet i Norge ved opførelse og reparation av jernbanens broer i forskjellige distrikter. Det arbeide, som i ovennævnte stilling er ham overladt, bestaar i at foreta de fastsatte maanedlige visitationer av broerne paa Kongsvinger- og Smaalensbanen, idet den i stillingen fast ansatte broformand Mathias Olsen, som ellers har at utføre denne visitation, har været optat med ombygning av Hobøl viadukt og kunde derfor ikke samtidig med dette arbeide foreta ovennævnte brovisitation. Som den for denne visitationstjeneste tilbørlig kyndige og mest kvalificerte har Rehnberg derfor været anvendt i ovennævnte funktion. Gjældende instruks for ovennævnte visitation vedlægges." Den blev indsendt til styrelsen, og styrelsen sendte den da tilbake og sa:

"Hoslagt tillater man sig at oversende skrivelse av idag fra distriktsingeniøren i 1ste distrikt foranlediget ved medfølgende skrivelse fra stortingsmand Krag-Torp til statsraad Bull, datert 25. oktober 1910, oversendt statsraad Darre Jensen med paategning av 26de oktober og levert undertegnede.

K. Fleischer."

Det lot altsaa til, at det ikke var saa let at faa forandret dette forhold. Imidlertid var der adskillig misnøie ute i distriktet, hvor disse folk hørte hjemme, med denne ordning, og jeg var vidende om, at tre gaardbrukersønner, som hadde dagarbeide ved jernbanen, og som hadde været ansat under Mathias Olsen som personale, der skulde assistere ved sprængning o.s.v., ikke ønsket at staa der længere under disse forhold. Dette gjorde jeg opmerksom paa -, og allerede den 30te januar sendte disse mænd sin opsigelse til jernbanens myndigheter, og samtidig sendte de mig en kopi av skrivelsen; men der blev fremdeles ingenting gjort. Den 1ste februar skriver saa forsvarsdepartementets chef til arbeidsdepartementets chef og henstiller til ham at gjøre en forandring i dette forhold og gjør opmerksom paa, at der er misnøie i distriktet med ordningen, og han foreslaar, at den først ansatte mand, Mathias Olsen, indsattes i brovogterstillingen. Vi fik fremdeles ingenting høre. Det gik sin gang, og da blev militærkomiteens medlemmer enige om at oversende følgende skrivelse til forsvarsdepartementets chef:

"I anledning den til komiteens medlem dr. Krag-Torp sendte gjenpart av skrivelse fra chefen for forsvarsdepartementet til chefen for departementet for de offentlige arbeider av 1. febr. 1911 angaaende brovogtertjenesten ved broerne paa Smaalensbanen og Kongsvingerbanen skal militærkomiteen tillate sig at henstille til den ærede statsraad at sørge for, at der blir truffet en ogsaa for fremtiden betryggende ordning, saa det ikke blir adgang til i denne tjeneste at anvende

nogen mand, paa hvis forstaaelse av tjenestens betydning for vort forsvar eller paa hvis nationale sindelag der kan være nogen grund til tvil.

Gjenpart av opsigelse til jernbanens myndigheter fra vogterne ved Langnes bro, innsendt til komiteens medlem Krag-Torp, vedlægges.

Komiteen skal henstille til departementets overveielse, om ikke en ordning med approbation av militær myndighet ved personvalget i hvert enkelt tilfælde kunde istandbringes.

At bare nordmænd anvendes til denne tjeneste synes selvsagt og maa desuten antas at være et naturlig utslag av den til grund for vernepligtsloven av 19/7 1910 dens § 6 liggende tanke."

Det er den bestemmelse, som sier, at ingen maa anvendes i krigsforetagender mot sit eget fædreland.

Saa endelig den 18de februar fik vi skrivelse fra distriktsingeniøren om, at denne mand var tat væk fra brovogtertjenesten, og at den var overdrat til en anden nordmand. Skrivelsen er desuten ganske karakteristisk; den indeholder adskillig av ironi over det hele. Man har i dette kontor øiensynlig ikke hat nogen sans for, at dette hadde noget med forsvarsvæsenet at bestille. Man sier f.eks., at brovisitationen nu er overdrat "en herfor habil nordmand, idet med bemerkning om, at broformand Mathias Olsens anvendelse ved nu paagaende ombygning av Solberg bro anses tjenligst for jernbanen, formentlig tør forutsættes, at brovisitationens utførelse av ingen anden end Mathias Olsen ikke er av forsvarshensyn spesielt paakrævet." Dette kommer som direkte svar paa et forslag fra forsvarsdepartementet om at ansatte den samme mand, som før hadde hat stillingen. Det blev altsaa til, at den nye mand blev tat væk fra sikringstjenesten ved jernbanen. Men han blev sat ind i overordnet stilling ved ombygningen av næste bro, som skulde ombygges, han og en anden svenske, til at fungere ved ombygningen av broen, mens de 3 nordmænd, som hadde gjort mudder og ikke vilde staa under den svenske mand, har man ikke hat bruk for ved jernbanen siden. Jeg og likeledes militærkomiteens øvrige medlemmer har behandlet denne sak strengt konfidentielt - det skal erkjendes - og ikke gjort mere ut av den end strengt nødvendig for at opnaa det resultat, som vi ønsket. - Jeg har ikke bragt saken frem idag for paa nogen maate at være ubehagelig hverken mot forsvarsdepartementets chef eller mot chefen for arbeidsdepartementet. De har vist gjort sit bedste begge, men de har stødt paa motstand hos underordnede chefer, og den har det været vanskelig at overvinde. Det er ikke at vente, at folk i administrationen bestandig skal ha sans for disse ting. Naar de bare faar den dygtigste mand til at utføre arbeidet, er de fornøiet. At der skal tas andre hensyn, som forsvaret paalægger, kan tænkes at være for dem noget fjernt. Det maa antagelig være grunden til, at det har gaat saa smaat med at faa gjort denne forandring. Men tingen har hat sine ubehagelige følger. Jeg merket det

allerede straks der ute, at de saa skeptisk paa dette - ikke bare jernbanefunktionærene, som jeg har færdes daglig sammen med i 18 aar, og som jeg kjender ganske godt, men ogsaa ute blandt almenheten. Dette forhold var i særlig grad egnet til at ta væk troen paa, at det var saa rart bevendt med disse forsvarsforanstaltninger. Og der ligger alvoret. Thi faar først folk den tro, at ikke de, som stiller med disse ting, mener det helt alvorlig, saa er interessen for forsvaret straks svækket. Og det mener jeg, at hvis folk mister interessen, henfalder til likegladhet og sløvhet, saa er det meget farlig. For dette er spørsmaal, hvor det gjælder om, at alle er interessert, alle er vaakne, hvis vi overhovedet skal tænke paa at faa folk til at bære de tunge byrder, som forsvaret paalægger vort folk. Jeg har ment at burde bringe det frem for om mulig at gi de ærede departementschefer en støtte i deres bestræbelser for at gjøre det bedste de kan ut av disse ting. Det maa ikke gaa an, at underordnede chefer hverken paa grund av personlige liebhaverier eller av mangel paa god vilje sætter sig hindrende i veien for, at effektive forsvarsforanstaltninger kan sættes i verk paa en maate, som har til hensigt at gjøre det bedst mulige ut av forsvarsmidlerne. Det maa enhver forstaa, at naar man sætter en mand fra et fremmed land til at stille med disse ting, kan han med den største lethet, hvis han vil være en kjeltring, skaffe frem ting, som ikke bør bringes utenfor landets grænser. Der er intet i veien for, at denne mand kan ha skaffet fornødne opplysninger, som nu kan ligge i alle mulige landes generalstab. Jeg vil ikke insinuere, at han har gjort det, men han har hat adgangen til at gjøre det. Og man kan ikke føle sig sikker paa, at det ikke blir gjort oftere, hvis myndighetene ikke passer paa.

Statsraad Bull: Da min kollega arbeidsministeren ikke er tilstede, kan jeg bare uttale nogle ganske faa ord. Saken sorterer jo under arbeidsdepartementet. Jeg har kun været den formidlende instans her. Men jeg maa erklære mig fuldstændig enig med hr. Krag-Torp i, hvad han har fremført her. Og jeg mener, at det er aldeles nødvendig, at de underordnede administrative organer stiller sig forstaaelsesfuldt, naar det gjælder forsvarsforanstaltninger som disse.

Præsidenten: Ingen har videre begjært ordet. Debatten om dette spørsmaal erklæres avsluttet.

Vi gaar da over til behandlingen av

Indstilling fra militærkomiteen angaaende anvendelse av det ved stortingsbeslutning av 23de juli 1910 til ekstraordinære forsvarsforanstaltninger i Fossumavsnittet avsatte beløp (tillæg 2 til indst. S X)

Saken i sin almindelighet undergaves debat.

Aavatsmark (komiteens formand og ordfører): Som det vil sees, er indstillingen meget kortfattet. Den indeholder meget lite. Komiteen har trodd det rigtigst at trykke mindst mulig. For det er saa rart med tryksaker. De kommer altid ut. Derfor skal jeg ganske kortelig faa lov at supplere indstillingen med nogle faa ord. Paa det store kart, som er ophængt der borte, vil man se, hvorledes befæstninger til dækning av Kristiania og det søndenfjeldske Norge i sin tid var anlagt. Paa østsiden av Kristianiafjorden havde vi de forberedte positioner i Moss-Raadeavsnittet, saa havde vi østre og vestre batteri ved Sarpsborg samt Greaker batteri, videre Fredriksten fæstning ved Fredrikshald og længst mot øst Hjelmkollen. Her hadde vi en sydfrent, som dækket en indmarsch sydfra. Østfronten dækkedes av Kongsvinger fæstning, Urskog fort, Kroksund batteri og forterne ved Ørje. I 1905 blev disse sidstnævnte forter og befæstninger nedlagt med undtagelse av Kongsvinger. Derved blev østfronten aapen. Og saa har da skytset fra disse fæstninger i alle disse aar været oplagt. Der har i mange aar været tale om at sætte skytset paa plads i den samme hensigt, hvortil det i sin tid var anskaffet. Der blev av oberst Stang i 1907, tror jeg det var, fremlagt en plan, hvori han foreslog befæstninger ved Trygstad varde og Høitorpaas foruten et par andre punkter av mere secundær art. Trygstad varde og Høitorpaas skulde som sagt være hovedforterne. Paa Torperaas og Torkildsrudaas foresloges ogsaa befæstninger, men disse var forutsat at skulle være av mere sekundær betydning. Til disse 2 hovedforter paa Trygstad varde og Høitorpaas har generalstabskommissionen sluttet sig. Og i det væsentlige har ogsaa den senere nedsatte kommission, den saakaldte søndenfjeldske forsvarskommission sluttet sig til disse punkter. Der var forresten en del dissenser i denne kommission, men i store træk sluttet den sig til disse punkter. Den gang da general Lowzow var statsraad, sluttet han sig ogsaa i store træk til tanken om permanente forter paa Trygstad varde og Høitorpaas. Oberst Spørck lod som statsraad ogsaa utarbeide et forslag angaaende disse befæstninger; han erklærede sig ogsaa i det store og hele enig i oberst Stangs oprindelige idé, men blev staaende ved, at man først skulde ta kun ét av hovedforterne i den længst fremskudte ring, men samtidig ogsaa ta et punkt længere bak - nærmere broovergangene - nemlig Romsaas. Der har nemlig altid været tale om at faa to rækker av brohoder: et mere fremskudt, offensivt brohode, som tilsteder en opmarsj av egne tropper paa østsiden av Glommen, og et mere tilbaketrukket brohode for nærmest at dække en eventuel tilbakegang over elven og tillike for at beherske den høire bred av Glommen. Den nuværende forsvarsminister har i den foreliggende proposition foreslaaet befæstet Trygstad varde, Høitorpaas og Romsaas, han tar altsaa begge hovedpunkter i det fremskudte offensive brohode med samt Romsaas. Komiteen har sluttet sig til de to hovedpunkter i den ydre frontlinje, Trygstad varde og Høitorpaas, men foreslaar at

Romsaas iaar utstaar væsentlig av den grund, at det skyts, som nu er tilbake fra grænsefæstningerne bestaar av 4 12.5 cm. taarnkanoner, 4 haubitzer 12 cm. og endel mindre skyts, og alt det skyts med undtagelse av 2 10.5 cm. kanoner gaar med til forterne paa Trygstad varde og Høitorpaas. Befæstes disse to punkter, hvorom alle militære autoriteter er enige, saa faar vi praktisk talt placert alt det skyts vi nu har tilbake fra grænsefæstningerne, og det synes jeg er hovedoppgaven at faa sat det i position igjen. Til Romsaas har regjeringen foreslaat anskaffet nyt skyts, da vi ikke har mere tilbake fra grænsefæstningerne. Vi har altsaa i komiteen ikke tat noget fra regjeringens forslag avvigende standpunkt, men kun sagt, at av regjeringens forslag skrider vi iaar til utførelsen av de to hovedpunkter, hvorom alle autoriteter er enige og hvortil det ledigværende skyts fra grænsefæstningerne vil kunne disponeres. Hvad Romsaas angaar, saa tror jeg nok, det kunde være heldig at ta det med til beskyttelse av alle fosseutbygninger og broovergange, men til paabegyndelsen av det tilbaketruckne brohode maatte vi anskaffe nyt skyts. Det arbeide, som vil utkræves til utførelsen av hovedforterne vil visselig være tilstrækkelig til at beskjeftige den arbeidsstok, som vi kan sette i gang, saa av den grund er det heller ikke nødvendig at ta Romsaas med iaar. Imidlertid er der en minoritet i komiteen, som bestaar av Egede-Nissen, Svendsbøe og Strengenhagen, som holder paa, at hele saken iaar bør utstaa. Som det vil sees er jo Fossumavsnittet et uhyre viktig avsnit; her fører alle veie dels fra syd og dels fra øst ind til Kristiania. Veien over Ørje er jo den korteste vei, som fra øst fører ind til vore viktigste befæstninger ved Drøbak og til hovedstaden. Hvis dette avsnit befæstes, saa vil man kunne dække en invasion ikke alene fra øst men ogsaa fra syd. Staar man i dette avsnit, dækket av disse forter, vil man kunne støte ret øst og sydover og derved true en hvilkenksomhelst fremrykkende fiende, som forsøker at forcere Glommen. Disse befæstninger er altsaa ikke alene rettet mot øst men ogsaa mot syd, idet de behersker de vigtige overgange over Glommen, og disse overgange har i vor krigshistorie spillet en saare viktig rolle. Jeg vil derfor paa flertallets vegne henstille, at de fornødne bevilgninger blir git til forterne paa Trygstad varde og Høitorpaas. Der blev ifjor avsat 1,2 million og vi foreslaar altsaa nu herav disponert 800000 kr. der blir altsaa 400000 kr. igjen av det, som ifjor blev avsat. Hvad angaar sydfrenten saa vil herrerne vite, at ved Sarpsborg er befæstningerne bragt i orden; Greaker er befæstet med kanoner fra de nedlagte grænsefæstninger. Man maa efter min mening lægge særlig vægt paa at faa placert det skyts, som vi endnu har igjen fra grænsefæstningerne og vi bør søke at placere det saaledes, at det kommer til anvendelse i det øiemed, hvortil det i sin tid blev besluttet anskaffet. Vedtaes nærværende indstilling fra militærkomiteen, saa vil det ske.

Svendsbøe: Vi er en liten minoritet i komiteen, som vil forelægge for stortinget det spørsmål, om ikke denne sak kan taale nogen utsættelse. Naar vi det gjør, saa er det med henblik paa, at vi i de sidste par aar har tat nok saa tunge tak for landsforsvaret. Befalet er øket i betydelig utstrækning, og hvis man nu idag gaar til bevilgning - for det er jo bevilgning, der nu kræves - av 1 million kr. til disse nye fæstningsanlæg, saa ser vi av indstillingen at økningen av befalet er anslaat til ca. 43000 kr. Men det er ikke nok med det, hermed er vi ikke færdig. Der er et andet punkt, det saakaldte Ofotavsnit, det er ikke engang med. Minoriteten har ment og mener, at det burde staat i første række, at det kanskje var det som iaar burde været foreslaat og at det andet bedre hadde taalt utsættelse, saa vi hadde faat se omkostningerne ved befæstningerne i Ofoten, hadde faat se det paa det samme blad og faat en oversigt over hvad mer bevilgning der vilde bli til nyt befalet m.v. foruten anlægssummen engang for alle. Det er det vi mangler. Jeg vet nok, at der har været stor meningsforskjel om, hvad man skal foreta deroppe, om man paa landsiden skal ha noget eller intet eller om det hele lægges til sjøsiden. Det har været noget ubestemt og vakkende hittil, og det kan der ikke være saa meget at si paa. Det er godt, at man undersøker det nøie, før man gaar til noget; for hvis man fører op noget galt, saa er det rent bortkastet. Jeg klandrer ikke, at man tar saa lang tid; men jeg mener, at det er berettiget at spørge ialfald, om vedkommende ikke tror, at det kan forsvares at utsætte det hele - at la denne million ligge, hvor den er, indtil man blir klar over Ofotenavsnittet, i betragtning av, som jeg sa, at man for landforsvaret har tat saa tunge tak i det sidste, at vi burde ikke skubbe altfor fort paa dermed. Personlig mener jeg, at befæstninger især til landsiden, det faste forsvar, kan nok ha betydning; men det er det bevægelige, det mobile forsvar, som det dog mest kommer an paa, og der mener jeg, at til den kant skal vi nu ikke staa saa værst. Jeg mener, at det er ad sjøsiden til, sjøforsvaret, som mangler mest. Jeg vil i denne forbindelse nævne - det siges saa ofte, at man skal høre meget, før ørene falder av - at i debatten idag har jeg faat høre af et par ialfald, d'hr. Konow og Meinich, at de vil ha strenge bestemmelser vedtat mot fremmede fartøiers besøg. De maatte ikke faa komme her. Men der maa vel ogsaa være nogen magt bak ordene! Hr. Tveiten mente, at det skulde ikke foraarsake bevilgning; det var bare at træffe kraftige beslutninger. Altsaa ord skulde vi hjelpe os med! Ja, kan det hjelpe, saa gjerne for mig; men vi kommer vel til det punkt, at det ikke hjelper. Hvad jeg vil fastslaa her er altsaa, at de mænd, som i denne session satte sig imot, naar man vilde styrke sjøforsvaret, de synes jeg idag at ha en følelse av at ville tale, som om de hadde været med dengang. Jeg vil fastslaa det.

Jeg skal ikke bruke mange ord; men jeg vil fremsætte det spørsmål, om ikke forsvarsministeren tror, at man uten skade, uten at tro at risikere noget kan la denne sak ha sit forblivende, indtil man blir klar over, hvad man vil foreta i Ofotenavsnittet - f.eks. til næste aar. Jeg skulde tro, at man da hadde paa det rene, hvad man vilde med hensyn til det, og hvad man trodde at burde gjøre for sjøforsvaret. Jeg tror, at det er det mest springende og det mest nødvendige.

Naar møtet nu holdes for lukkede døre, vil jeg faa lov til at si, at jeg har ogsaa en anden mening med, at jeg trodde ikke, at det var saa rigtig netop nu paa dette tidspunkt at begynde at sette igang dette fæstningsanlæg, som der her er tale om. Jeg hørte nok, at komiteformanden sa, at det var beregnet paa at skulle slaa til alle sider for tilfælde, og det vet vi, at fra høiden kan man skyte til alle sider; men der er vel ikke mange, som bringes til den tro, at de kanoner, som blir sat op der, blir rettet mot vest. Der vilde være liten mening i at sette dem op da. Nu vet vi, at her arbeides med kraft og iver ogsaa for fredens bevarelse paa enhver maate, og det er et spørsmål, om det er heldig nu, efterat vi for kort tid siden hadde et større besøk av fremstaaende svenske mænd, som vi møtte sammen med til fest, og som talte fredens ord, kan jeg kalde det, om at det gamle skulde være en saga blot, være ute, nu var vi kommet op i en ny tid, strid mellem nationerne i norden var ikke mere nogen mulighet - det er et spørsmål, om der er heldig nu, naar vi har sagt det, bakefter i handling at si, at for at sikre os til den kant maa vi nu straks begynde med fæstningsanlæg. Mon vi ikke da gjør os skyldige i, bidrar vort til at vanskeliggjøre arbeidet for vore venner paa den anden side av Kjølen, som det er saa om at gjøre at bringe god forstaaelse mellem nationerne? Jeg har mine tvil, og derfor vilde jeg for mit vedkommende fremsætte alt dette som spørsmål. Jeg har ikke forutsætninger for eller forstaaelse paa nogen maate til at kunne træffe det rette; men naar jeg som stortingsmand har mine tvil, saa finder jeg mig nødt til at uttale dette i spørsmåls form. Det faar være regjeringens - i første række forsvarsministerens - sak her at bedømme, hvad der er det rette. Jeg vover ikke at sette mine personlige meninger op mot ham. Naar jeg har faat sagt disse mine meninger, saa er jeg dermed tilfreds. Altsaa av økonomiske hensyn og for at faa oversigt over det hele, over hvad der paalægges os, har jeg trodd, det var det retteste at utsætte dette her mindst et aar, indtil vi faar se, hvad man kunde og burde gjøre for Ofotenavsnittet. Og saa kommer dernæst spørsmålet, om det er heldig paa dette tidspunkt, efterat vi har uttalt os saadan ved en anden leilighet, som vi har gjort, at begynde at synes at vise i handling noget, som peker paa noget andet. Jeg vil ikke være blandt dem, hvorom der kan siges, man er undfaldende, man vover ikke, man trækker sig tilbake for alle mulige ting - det vil jeg ikke. Vi staar vist ikke anderledes, end at vi maa

forsvare os paa den maate, vi selv til enhver tid finder tjenlig. Men jeg mener, at vi fra landsiden av har tat saapas tunge tak, at det er saapas sikkert der, at vi kan forsvare at utsætte dette. Det er ialfald min mening - men jeg vil ikke sætte mig op mot dem, som forstaar det bedre. Jeg venter, at forsvarsministeren vil værdige mig svar herpaa, og saa kan min stilling dertil bli givet. Forekommer der uttalelser og bestemte paastande om, at dette beløp er avsat dertil, at det har været forutsætningen, at man er bunden og at det skal ske, saa vil ikke jeg stille mig steilt derimot. Men jeg skulde tro, at det hadde været heldigere, at man hadde lagt dette paa søforsvaret, som der er talt om var avsat hertil - eller at det kom Ofotenavnittet tilgode. Men den egentlige bevilgning, det er den, som skal gives idag med en million kroner. Saa vil jeg gjerne ogsaa faa oplysning, om det ikke skulde gaa an at la disse befæstninger, hvis de besluttes, betjenes i fredstid ialfald med saa litet befaal som mulig. For endel aar siden, da vi hadde Ørje og Dingsrud, var der, saavidt jeg vet, først opsat en fast betjening, men den blev inddrat. Der var kun en liten vagt. Det vil ha betydning for mit vedkommende, hvorvidt dette ogsaa kan ske paa disse forter. Selvfølgelig maa de gjøres istand, saa der kan være mening i det, i tilfælde det ikke kan utsættes. Men betjeningen maatte kunne indskrænkes til en liten vagt midt i den dype fred, og saa at man om sommeren eller paa den tid, man fandt det tjenlig, hadde de fornødne øvelser. Altsaa for mig personlig som medlem av den minoritet vil det komme an paa, særlig hvad svar jeg faar herpaa, om det kan ansees at være uheldig, at det utsættes. Jeg vil henstille, om det ikke skulde være heldigere at se det hele i sammenheng, saa vi hadde oversigt over de aarlige utgifter som vil være en følge av beslutningen. Og hvad de aarlige utgifter angaar, saa vil det ha indflydelse paa min stemmegivning, om de kan bli saa enkle som mulig og indskrænke sig væsentlig til de fornødne vagtmandskaper. Jeg skal ikke opholde tiden længer. Jeg fandt bare, at naar jeg hadde den mening, var det en pligt at fremkomme med den.

Lie: Der har jo faldt mange sterke ord nu idag om, at man ikke burde slippe fremmede fartøier ind i vore fjorde osv. Det forundrer mig da, at det gaar saa sendrægtig med at befæste de farlige punkter. Ofotenfjorden synes alle militære at være enige om er et meget farlig punkt. Jeg maa si, det var mig en stor skuffelse, da jeg mottok dette hemmelige dokument idag, at ingen ting er opført til befæstning av Ofoten, og jeg maa uttale min fulde tilslutning til det, som er anført av militærkomiteens formand. Nu har jeg været i Narvik i 12 aar, og i hele denne tid - med længere og kortere mellemrum - og vistnok ogsaa før den tid har der hver sommer kommet nogen generaler derop, som skulde se paa befæstningerne, men det har hittil ikke blit noget. Ifjor sommer var

forsvarsministeren og 2 av militærkomiteens medlemmer deroppe, formanden og en til. Da haabet jeg, at det virkelig skulde bli noget alvor av, og om jeg ikke erindrer feil, blev det ifjor paa det hemmelige møte, som blev holdt her, oplyst, at nu var generalerne enige om, hvordan befæstningerne der skulde utføres. Det synes da høist besynderlig, at man ikke nu kan begynde at se nogen resultater. Jeg vil i denne forbindelse faa lov til at meddele en ting, som jeg hørte deroppe, som viser, at man ogsaa andre steder - det er ikke bare i Norge - er opmerksom paa dette farlige punkt. En mand, som hadde med det gamle anlæg at gjøre deroppe, som vistnok var sjælen i anlægget, meddelte mig engang, at den engelske utenriksminister hadde spurt: hvor faar de penge fra til dette baneanlæg? Er det russiske penge, de bygger for? Det mener jeg viser, at ogsaa i utlandet har man sin opmerksomhet henvendt paa dette. En anden ting, som ogsaa er ganske besynderlig, vil jeg faa lov til at meddele i denne forbindelse. Det var den samme funktionær. Han skaffet os et kart over Ofotenfjorden med tilliggende distrikter fra London, som var mere fuldkomment, end vi kunde forskaaffe os det her i landet. Det skulde været utført av en nordmand, var det sagt, men vi kunde ikke faa et saa fuldkomment kart her som det, vi kunde faa fra London. Det mener jeg ogsaa beviser det samme, at man er fuldt opmerksom paa den anden side av Nordsøen paa de farlige forhold deroppe. Saavidt jeg vet er der avsat ganske betydelige beløp til dette anlæg deroppe. Jeg synes, man nu maatte kunne faa anlægget utført ialfald for de summer. Det er vist, om jeg ikke erindrer feil, 8 - 900000 kroner. Jeg vil ikke som minoriteten stemme for utsættelse med de befæstningsarbeider, som er foreslaat utført. Jeg mener, det er vist nødvendig, kanske likesaa nødvendig som i Ofoten. Men jeg vil indtrængende rette en anmodning til forsvarsministeren og jeg sætter ogsaa mit haab til, at der nu maa bli gjort nogen fortgang med det deroppe - at det ikke bare blir med reiser.

Bakkejord: Det var netop om det samme, jeg hadde tænkt at si nogen ord, som den sidste ærede taler har talt om. Som det er bekjendt for forsamlingen, er det nu et adskillig gammelt spørmaal dette om befæstning av Ofotenbanen og de tilstødende distrikter. Man har ventet og ventet aar efter aar, at der skulde komme noget endelig resultat av de mange undersøkelser og befaringer, som her har været gjort av de forskjellige militære autoriteter. Men det ser ut til, at spørmaalet fremdeles staar like aapent. Jeg skal villig indrømme - og naar jeg gjør det, er det, fordi jeg er saa godt lokalkjendt i distrikterne der som kanske neppe nogen anden her i forsamlingen - jeg skal villig indrømme, at terrængforholdene stiller sig meget vanskelige, og av den aarsak forundrer jeg mig ikke over, at der er fremkommet mange slags forslag og mange alternativer for, hvad der endelig skulde være den heldigste og den mest effektive av de eventuelle

forsvarsforanstaltninger, som er tænkt iverksat deroppe. Men man kan nu vanskelig frigjøre sig fra den tanke, at det synes nu at bli for meget av disse kommissioner og disse befaringer og studier deroppe, som vistnok alle har trukket av med en saa stor sum penge, at dersom vi hadde det paa et bret, saa kanske det vilde forbause mange av os i forsamlingen. At forholdene er vanskelige, det er som sagt en sak, man maa indrømme; men jeg tror de skulde være saa vel befaret og saa vel utstuderet efter den tekniske krigsførelse, at man nu skulde være kommet til det, at der er ikke mere at studere end det, som allerede er studeret. Saaledes som forholdene nu stiller sig baade i øst og vest, saa synes det for mig - lad saa være, at det er lægmandssyn og lægmandsuttalelser, det skal jeg villig indrømme, og som saadanne kan de ikke være av saa stor betydning i militære spørsmåal; men som stedets repræsentant maa jeg dog faa lov til at uttale min formening - eftersom utviklingen paagaar baade i øst og i vest, og dernæst fordi det altid her i salen har været en enstemmig uttalelse, at Ofotdistrikterne er av overordentlig stor vigtighet for vort land nu, siden den moderne Ofotbane er kommet istand, saa synes det at være en bydende nødvendighet, at man nu maa komme til et endelig resultat deroppe. Hvis de høiere militære autoriteter ser, at forholdene er slik, at der ikke kan bli noget effektivt forsvar der, saa var det bedst at slutte med det hele og ikke ofre flere penge paa det. Har de derimot det syn paa saken, som jeg er ganske sikker paa, at samtlige har, at det er en nødvendighet - ja, en landsnødvendighet at faa distrikterne der befæstet, saa vil jeg faa lov til at uttale, at der maa nu gjøres alt mulig for, at man kan komme til et endelig resultat av det hele. Jeg vet nok, at der er mange, som ser ganske koldsindig paa alt dette, og naar vi ser paa de økonomiske ofre, som skal til, saa er det ikke at undres over - jeg maa tilstaa, at jeg personlig ogsaa har mine store betænkeligheter derved; men der er forhold, som er saadanne, at vi kan ikke komme dem forbi, uten at der maa gjøres noget, hvorom alle militære autoriteter har været og fremdeles er enig. Der er dem, som trøster sig med, at vi har disse neutralitetstraktater; der er ingen fare - om vore naboer i øst og vest ryker i haarene paa hinanden, kan vi ifølge de traktater vi har med fremmede lande godt holde os utenfor den hele komedie; men hvis jeg har forstaaet det ret, er vel ikke saken saa. Med det samme vi har faaet disse neutralitetstraktater har vi vel ogsaa et baand paa os, nemlig det, at vi efter vor økonomiske evne skal opretholde vort forsvarsvæsen, og hvis det ikke gjøres, hvis vi ikke ofrer derpaa det, som vi efter evne formaar, saa vil det bli saaledes, at neutralitestraktaterne blir ret og slet papirbestemmelser, som i farens stund kanske ikke vil gjælde mere end ethvert andet almindelig dokument. Med disse korte betragtninger vil jeg tillate mig at uttale, at der maa gjøres hvad der med rimelighet kan gjøres for at paaskynde denne sak, saa

vi endelig kan komme til et resultat med hensyn til, hvad der skal gøres, og hvad der ikke skal gøres. Jeg tror neppe, at nogen kan forundre sig over, at distrikternes befolkning deromkring føler sig adskillig utryg, naar vi stadig hører, hvilket utsat punkt det er vi bor paa, og hvor farlig det vil bli i farens stund, naar det altid skal utsættes og utsættes i det blaa at træffe de foranstaltninger, som man har tænkt paa at kunne møte en uvelkommen gjæst i et farlig øieblik. Staten har allerede nedlagt betydelige pengebeløb deroppe og indkjøpt 2 exercerpladse, og de er saaledes anlagt, at de kan ialfald paa ganske kort tid sættes i en god veiforbindelse med hinanden, og disse er tænkt fra landforsvarets side at yde den støtte som de kan gjøre deroppe; men man er ogsaa enig om, at der fra sjøsiden maa træffes saadanne foranstaltninger, at de landmilitære kan ha den støtte som forholdene tilsier, og som en eventuel ufred absolut vil kræve; thi den eneste tidsmæssige vei tillands, som man har i det nordlige Norge baade fra øst og vest, den vil i et farlig øieblik være likesaa farlig fra sjøsiden som fra landsiden - herrerne i salen er godt bekjendt med det, og jeg skal ikke uttale mig videre derom. Jeg haaber, der nu maa gøres saadan fortgang, at man snarest mulig faar se et endelig resultat av de paatænkte befæstninger deroppe.

Bernhard Hanssen: Det er noget eiendommeligt, at det som regel altid er sidst i sessionen, at vi faar de ekstraordinære forsvarsbevilgninger til behandling, og helst i de varmeste sommerdage. Den indstilling, som vi idag skal behandle, er dateret den 24de juli; men vi fik den ikke omdelt før igaar, den 10de august. Hvorfor? Og idag skal vi allerede behandle den. Vi har rigtignok tidligere seet en proposition, dateret 2den februar, som foreslaar beløpet anvendt, men den proposition indeholder intet om, hvorledes og hvor. Hvorfor behandles stortingets medlemmer paa denne maate? Det kan saavidt jeg skjønner ikke lægges forsvarsministeren tillast, men det maa være komiteen eller komiteens formand og ordfører. I en saa vigtig sak at la indstillingen ligge fra 24de juli til 10de august før den utdeles, og saa at forlange at stortinget skal behandle den dagen efter, synes jeg er lidet hensynsfuldt. Men det er fuldkommen i stilen - det er det samme som jeg har været vant med i alle de 11 aar jeg har siddet her, naar det gjælder større ekstraordinære forsvarsbevilgninger, - da skal stortinget tvinges til at ta standpunkt hurtig og aller helst i den varme sommertid i slutningen av sessionen. Angaaende det stationære forsvar i sin almindelighet vil jeg her si, hvad jeg ofte før har sagt blandt andet ogsaa under sjøforsvaret, at det ser ut, som om vore militære autoriteter ikke altid følger saa godt med tiden som de burde. Jeg er kun lægmand paa dette omraade, men jeg tror det skal sandes - og jeg har tidligere faaet ret, naar jeg kom med saadanne betragtninger - jeg tror det skal sandes, at det stationære forsvar mere og mere vil tape sin værdi, og at

fæstningsbygningen mere og mere vil indskrænkes, fordi de opfindelser som gjøres nu i vore dage paa luftteknikens omraade er saa betydningsfulde, at det stationære forsvars betydning lidt efter lidt vil fuldstændig reduceres. Vi saa av aviserne nylig, at en fransk flyver hadde tilbakelagt en strækning av 320 km. saavidt jeg husker paa 2 1/2 time, og vi saa, at den samme flyver erklæret, at han paa 1/2 time skulde kunne flyve fra Paris til Strassburg og ødelægge fæstninger og broerne med dynamitbomber og gjøre det samme med jernbaneforbindelser, som er vigtige av strategiske hensyn. Det forekommer mig sandsynlig, at om der nogen gang skulde bli fare fra øst for vort land, saa vilde disse fæstninger som man nu begynder at bygge, kanskje i løbet av en halv times tid efter krigserklæringen være forsvundet, ødelagt af udsendte flyvere. Det kan hände jeg sætter saken noget paa spidsen for at vække opmærksomhet, men blir det i virkeligheten resultatet av de fremtidige opfindelser paa luftteknikens omraade, saa er de ofre vi nu gjør paa fæstningsbygninger allerede av den grund noksaa unyttige. Det gjælder her plasering av over 1 million kroner, men det er kun en begyndelse, til to nye forter, og det gjælder en aarlig merutgift av henved 50 000 til nyt befal, det ogsaa er kun en begyndelse. Nationen indbydes her til bevilgninger, som har ganske betydelige konsekvenser med hensyn til merutgifter. Jeg tror ogsaa av den grund foruten av de grunde jeg har nævnt, at en utsættelse til næste aar, som minoriteten har foreslaet, er meget betimelig og vel motiveret. Disse forter som nu foreslaaes anlagt hadde indtil idag flertallet av denne forsamling ikke greie paa hvor skulde ligge, man vidste ikke hvor de steder laa. Forterne placeres like bak ved den neutrale zone, ikke i et av endepunkterne, men omtrent midtveis nogen faa kilometer fra den neutrale zone, saa kanonerne peker indover den og kuglerne kan sendes indover den neutrale zone. I den omstændighet er en yderligere grund for mig til at stemme mot disse fæstningsanlæg - stemme for ialfald utsættelse. Man kan si hvad man vil om disse fæstningsanlæg med hensyn til at hensigten er at forsvare veien fra nord og fra syd og fra vest, men det kan ikke nytte at forsøke at kaste os blaar i øinene, det er mot øst de kanoner sigter, og det er veien ind fra nabolandet, over den neutrale zone, som disse fæstningsverker er ment at skulle beherske, og deri ligger for det første en dyp mistro til den neutrale zones værdi, en dyp mistro til det fredsverk som saa mange av os har sat og fremdeles sætter stor pris paa og har stor tillid til. Men desværre ligger der ogsaa en mistro til det folk som bor paa den anden side av den neutrale zone, og naar vi vet, at i historien er det saa, at mistro avler mistro, og at saadan mistro mellem folkene kan ha meget skjæbnesvangre følger, saa bør man være forsiktig med den slags anlæg. Jeg tror nemlig at vi alle sammen maa være enig om, at forholdet mellem de to nationer nu er paa god vei til at blive venskabelig; utviklingen gaar godt og

raskt i den rigtige retning. Vi vet, at det store svenske folk mere og mere nu har forlatt de krigstanker, som gjorde sig gjældende i 1905, og at de faa, som endnu har den slags "brodersind" mot Norge, nu nærmest betragtes som ikke ganske normale. Jeg vet nok, at der er kommet enkelte uttalelser i pressen, og jeg vet nok, at vi har endel militarister i Sverige som intet heller ser, end at hidse Norge til rustninger for derved at faa grund til at ruste mere i Sverige. Mesteparten av dem tror slet ikke paa nogen krig, nogen anfaldspolitik fra Norge; men det er en fordel for dem at kunne peke paa nabolandet og si: se, hvor de ruster, se, hvad de anvender, vi maa selvfølgelig gjøre likesaa. Derfor bruker de militære den taktik at hidse folkene mot hinanden for derved at skape et grundlag for bevilgninger. Det gjøres i Sverige, det gjøres i Norge, og det gjøres overalt. I sin tid skræmte de svenske officerer med russerne; men de trodde selv ikke paa russefaren. Saa ogsaa med Norge; de trodde selv ikke paa noget anfald fra Norge, men de skræmte med det, og det gjøres overalt. Arbeidet for fred og forstaaelse mellem broderfolkene er som sagt nu paa god vei. Skal vi da virkelig være med paa en lad mig si "aggressiv-defensiv" handling og forstyrre dette gode forhold? Det bør vi betænke os paa. Det vil vanskeliggjøre det arbeide, som nu er i god gang, for god forstaaelse mellem broderfolkene. Man kan si, saa meget man vil, at man kjender forholdene inden svenske officerskredse. Jeg har hørt det, men det kommer ikke sagen ved; det er ikke de kredse, som det gjælder; det er det svenske folk. Rigtignok er det saa, at vore forsvarsministre jo har det til livsgjerning at stille med forsvaret, arbeide for befæstningsverker, flaaten o.s.v.; men det sies dog altid, at formaalet er at bevare freden. Med andre ord, vor forsvarsminister skulde egentlig være en fredsminister, og igrunnen synes jeg, at forsvarsministeren efter vore forhold burde opta navnet: "fredsminister" istedenfor krigsminister, og da mener jeg, at han maatte ha øinerne henvendt først og fremst paa alt, som kunde tjene til at befæste fred og god forstaaelse mellem folkene. Jeg mener nemlig, at det fredelige forsvar er det bedste vern for freden og for folkene. Sluttelig vil jeg henstille til de mænd, som ikke deler min eller mindretallets anskuelse om disse ting, om de ikke kunde avvente de rigsdagsvalg, som nu ihøst foregaar i Sverige. Der er nemlig iaar nye valg, og de valg foregaar efter en utvidet stemmeret. Jeg har den tro, at de nye svenske valg skal vise en forandring i fredsvenlig og demokratisk retning. Kunde vi ikke vente et aar med at bygge fæstningerne og se, hvorledes forholdet videre udviklede sig. Jeg tror, det skal sandes for hvert aar, som gaar, at disse fæstningsverker bak den neutrale zone er unødvendige og unyttige i det mindste. Jeg vil stemme for mindretallets forslag.

Statsraad Bull: Der blev ifjor avsat blandt andet 1 1/2 mill. kr. til anbringelse av den resterende del av skytset

fra den neutrale zone i trakterne omkring Fossum. Der foreligger nu forslag om dette. Komiteens formand har redegjort for forslaget, saa jeg skal ikke gaa nærmere ind paa det. Der blev av hr. Svendsbøe og nu sidst av hr. Bernhard Hanssen og et par andre antydet, at man maa kunne utsætte det et aar, før man gaar til den endelige bevilgning. Jeg mener, at nu har dette skyts ligget og godgjort sig saa længe - det har ligget i seks aar nu - saa skal det ikke begynde rent at holde jubilæum, maa man se at faa det anbragt nu. Det har været behandlet av alle de militære autoriteter, og der hersker enighet om disse punkter, som man nu vil anbringe det paa i Fossumavsnittet. Jeg skulde anset det i høi grad ønskelig, om komiteen hadde tat skridtet fuldt ut, overensstemmende med propositionen og hadde tat med dette punkt ved Romsaas. Jeg tror, det vilde ført til en billigere administration under selve bygningen; for nu kommer man til at ha særskilt bygningsinspektion for det fort efterpaa, naar de to andre er bygget. Men den har ikke gjort det, og jeg vil ikke likeoverfor en enstemmig komite ta det op, uagtet jeg er enig med min formand i, at dette fort er aldeles nødvendig. Der er blit sagt: Er det heldig at gaa til opførelse av disse fæstninger nu? Vil ikke dette irritere situationen i Sverige? Efter mit bestemte indtryk vil det ikke gjøre det med hele sakens forhistorie, naar man ser paa den. Man maa huske paa, at den neutrale zone er netop trukket saaledes i Karlstad, fordi Norge skulde ha adgang til at anbringe befæstninger paa Glommen. Det blev uttrykkelig sagt likeoverfor det første alternativ, som blev fremlagt fra svensk side - jeg var tilstede da, saa jeg kan tale om disse ting. Da de hadde trukket den neutrale zone helt til Glommen, blev det avvist fra norsk side, fordi man mente, at man maatte ha adgang til at anbringe befæstninger ved Glommen. Det blev erkjendt fra svensk side, og derfor fik den neutrale zone en saadan linje, som den fik, og under de omstændigheter gaar jeg ut fra, at der ikke med nogen ret vil kunne gjøres noget gjældende fra svensk side. Man maa huske paa, at den allerstørste del av dette skyts allerede er bragt i position dels ved Sarpsborg og dels i Trøndelagen. Det som nu skal anbringes, er ikke stort mere end tredieparten av det samlede skyts, som maatte evakueres. Det skal anbringes i positioner, som ligger forholdsvis langt tilbaketrukket fra grænsen.

Det er blit sagt, at disse befæstninger skulde ligge noget truende, fordi man kan skyte ind i den neutrale zone. Det er en ren misforstaaelse av begrepet neutral zone. Det ligger ikke deri, at man ikke skal kunne naa at skyte ind i den neutrale zone; men den neutrale zone blev traceret saaledes, at man, naar man staar paa den indre side av den neutrale zone, ikke kan skyte ind paa svensk territorium; ingen av de norske kanoner maatte kunne skyte paa svensk land - det var den regel man gik efter, da den neutrale zone blev trukket; saa at man har ret til at skyte ind i den neutrale zone, er hævet over enhver tvil.

Jeg skal ikke forlænge debatten; men jeg vil kun si et par ord likeoverfor komiteens bemerkninger om, at der ikke foreligger noget med hensyn til Ofoten. Saken er nemlig den, at til Ofoten var der avsat, som det ganske rigtig blev sagt av hr. Lie - var det vist - ialt ca. kr. 900 000.00. Det viser sig imidlertid, at der til marinestationen der vilde utkræves mere penger, end der er avsat; der kræves mindst en halv million til selve marinestationen. Befæstningerne vil ikke koste væsentlig mere end beregnet; men marinearrangementet vil bli dyrere, naar det skal bli en tilfredsstillende marinestation, og det bør det være. Skal der bli nogen zweck i det hele, bør vi faa en marinestation med. Man har sagt, der vil gaa saa lang tid. Ja, det er sandt. Man maa huske paa, at der nordpaa er sommeren ganske kort, det er ikke lang tid, man kan foreta rekognoseringer og undersøkelser der. Og netop for at faa det sidste om marinespørsmålet utredet har eskadren under sine øvelser iaar foretat øvelser i Ramsund. Hadde der været anledning til nu ved en gang at faa avsat yderligere midler, saa vilde jeg i første linje foreslaa dette til Ofoten; men som sagt, naar man ikke har den fulde sum til raadighet, at gaa i gang da med bygningen, det finder jeg ikke rigtig. Jeg mener derimot, at dette anlæg er i høi grad nødvendig, og saken skal bli paaskyndet mest mulig fra min side.

Likeoverfor hr. Bernhard Hanssens uttalelse om, at flyvere kan spise disse fæstninger til frokost om morgenen, saa vil jeg si, at jeg tror, hr. Hanssen er altfor langt frem i fremtiden. Jeg tror, det foreløbig vilde bli en litt haardt fordøielig frokost for de flyvere.

Egede-Nissen: Disse fæstninger, som der her er tale om, har allerede i lang tid været mig en torn i øiet. Allerede da statsraad Lowzow for endel aar siden utgav Stangs bok med forord, hvor der blev pekt paa nødvendigheten av disse fæstninger, reiste jeg spørsmålet om det ubetimelige i, at en forsvarsminister gav sig til at skrive saadant og saa den dragesæd ut paa den skandinaviske halvø. Men det har vist sig, at den paagaaende militarisme, som har besjælet de herrer, har været saa sterk, at den har formaadd at faa omtrent alle dygtige mænd i de borgerlige partier til at sluke dens ideer, og jeg skal jo forsaavidt indrømme, at det kan være vanskelig for høire at motsætte sig disse ting, eftersom dette jo er høires gamle ide, og her var jo mange høiremænd som sa, at hadde man lagt fæstninger der istedetfor de fremskutte forter, som blev lagt langs Fredrikshaldsvasdraget, saa vilde vi ikke nu ha været i den situation at ha denne neutrale zone og alt det, som herrerne av de borgerlige partier fordømmer saa sterkt. Jeg sier derfor, at jeg kan forstaa, at høire nu ikke motsætter sig dette; men hvad der maa paatales som en merkvaerdig inkonsekvens, det er dette, at man først med jubel tar imot og priser den neutrale zone og dernæst har saa liten fidem til den samme, at de iler med at utrede

spørsmålet og siden legger fæstninger bak. Det maa dog være en vældig selvmotsigelse. Og mindretallet maa vel ha ret ogsaa til at peke paa de økonomiske konsekvenser, som følger av dette. I og med bevilgningen av disse fæstninger her, gaar man med engang hen - for man forstaar jo det, at Romsaas maa komme siden - gaar man med engang hen og paalægger os en overordentlig merutgift paa mindst 50 000.00 kr. paa hærens budget. Jeg synes dog at man nu har ofret saa meget paa landets forsvar, at endog de herrer som mener, at vi har raad til alt mulig paa det omraade, skulde begynde at betænke sig.

Der blev sagt saavel av statsraaden som av hr. Aavatsmark, at vi maatte da engang anvende disse kanoner, som nu saa længe hadde ligget indpakket paa Ski, eller hvor de ligger. Nei, mens de har ligget paa Ski, har de saamen ingenting kostet. Det lot næsten til, at det var saadan skam, at de laa der indpakket i avisepapir paa Ski, at man av den grund skulde anvende dem for enhver pris, altsaa selv om man ikke hadde bruk for dem, at man skulde for enhver pris faa dem i position. Jeg mener, at mindst skade gjør de, naar de laa, som de gjorde, og jeg er ikke istand til at tro, at de skal heller kunne gjøre nogen nytte, om de kommer i sine positioner. Det har været av fremtrædende politikere uttalt, at der aldrig ved en fred vil bli godkjendt frugterne av en krig for paa basis av krænkelse av den neutrale zone, det har været fremhævet av fremtrædende politikere, som kjender til voldgiftsforhold og traktatforhold, og jeg tænker, at den paastand burde overbevise de herrer om, at det er ogsaa av den grund nytteløst at lægge disse fæstninger der, hvor de ønsker at gjøre det. Men jeg mener ogsaa, at det, som er fremholdt her av hr. Bernhard Hanssen, har sin fulde gyldighet. Jeg spør, hvorfor skal vi netop i denne tid, da det gjælder om, at det liberale parti i Sverige kan vinde frem til regjeringsmagten, noget, som selvfølgelig vi har den største interesse av, hvorfor skal vi netop i denne tid rent i utrængsmaal og utenat det paa dette tidspunkt er nødvendig, gaa hen og træffe foranstaltninger, der kun kan lede til, at militarismen faar vind i seilene borte i Sverige? Man siger, som det har været sagt i militærkomiteen, at det er uværdig av os at ræsonnere saadan og ta hensyn til, hvad der kan bli stemningen i et andet land. Jeg mener, at det er saa langt fra uværdig at gjøre dette, at det tvertimot er hver mands pligt at overveie rækkevidden av de beslutninger, man er med at fatte saavel inden landet som utenfor landet. Vi har jo set under den foregaaende sak, hvor litet den norske regjering vover at gjøre utad, den er bange for saa mange forhold, som kan opstaa, hvis den skulde træffe dispositioner, som andre magter fandt rettet mot sig, men er det nogen magt, som vi skulde - ikke av frygt for den, men fordi man oprigtig ønsker at komme i god forstaaelse med den - undlate at saare, saa var det netop den nabomagt, som vi i hundrede aar har hat fred med, og som vi burde gjøre alt, hvad vi kunde for ogsaa fremtidig at

faa et saa godt forhold til som mulig. Derfor mener jeg, at tidspunktet ogsaa er saa uheldig valgt som mulig. Jeg vet rigtignok, at hr. Aavatsmark hertil vil svare, at i 1915 har vi krigen med Sverige i fuld gang, og derfor gjælder det for os, at vi nu er rustet, og vi har intet minut at tape, og jeg hadde stor lyst til at høre hr. Aavatsmark her i salen gjenta de trusler eller de anførsler, som han om dette fremfører i militærkomiteen, at den mistillid og at den - jeg kan gjerne sige uhumskhet, som har været utøst i militærkomiteen - jeg kan sige det her likesaa vel som i militærkomiteen, siden vi staar i et hemmelig møte - likeoverfor svenskerne i sin helhet. Hr. Krag-Torp smiler til det. Jeg vilde gjerne, at hr. Krag-Torp skulde gjenta litt av de ting, som han har sagt i militærkomiteen. Jeg kan nemlig ikke tænke, at denne forsamling skulde være likesaa kritikløs som militærkomiteen er til at sluke alle disse efter min mening helt uberettigede ting, som serveres der. Nu siger forsvarsministeren, at der er ingen i Sverige, som lar sig irritere av dette, for det var forutsætningen dengang man fik den neutrale zone, at den skulde være saadan ordnet, at man kunde lægge fæstninger bak den. Dertil vil jeg sige, at selv om dette skulde være kjendt inden en liten kreds av det svenske folk, inden generalstaben og inden nogle faa regjeringskredse, saa kan man være forvissat om, at ute blandt folket er det ikke kjendt, og de vil utvilsomt betragte det som et i ethvert fald mindre - for ikke at bruke et sterkere uttrykk - velvillig skridt, om vi nu bak denne zone gir os til at lægge fæstninger. Det er beklagelig, at man skal ha saa liten sans for realiteterne og saa liten økonomisk sans, at man efter det, som er hændt i 1905, nu vil gaa hen og lægge fæstninger bak den neutrale zone, og jeg spør, hvor de herrer er henne. Det er jo flere av dem i salen, som var med i 1905 og stemte for den neutrale zone og priste den. Hvor er disse herrer nu? Jeg ber dem komme tilbake og paany prise den nøitrale zone og tale om velsignelserne ved den, og hvor utmærket det var, at man istedenfor fæstninger fik den fæstningsfri zone, som skulde være bedre end kanoner. Jeg ber herrerne trø frem her og si, om de vedstaar det, de sa i 1905; for enten maatte det, de dengang sa, være det skjære hykleri, eller ogsaa maa de ha faat en anden opfatning, og da faar herrerne bevise, hvormed de begrunder denne sin ændring i opfatningen. Det er en sørgelig mangel paa logik, forekommer det mig, naar man for 6 aar siden stemte for den nøitrale zone, og siden gaar hen aar efter aar og lægger fæstninger bak. Jeg mener altsaa, at saavel økonomiske som mellemfolkelige hensyn skulde diktere os, at vi ikke var med paa de fæstninger, som man her vil anlægge, og jeg vover her at si, at hvis det skulde vise sig, at de liberale i Sverige ikke kommer saa langt frem, som vi alle ønsker, at de maatte gjøre, saa vil skylden herfor for en stor del være at finde hos dem av denne forsamling, som bidrar sit til at saa ut had mellem folkene, at kaste ut mellem dem mistro og saa den

sød, som ikke kan bære andet end onde frugter. Og jeg vil ogsaa spørre, hvordan man tror, det vil ta sig ut, naar man gaar hen og gjør disse ting - jeg kan gjerne si like efterat champagnen er tømt med de svenske og danske brødre, efterat vi hadde drøftet med dem, hvordan krigene skulde undgaaes o.s.v., og blandt hvem - det var svenskerne, som var de første til at si dette - der blev talt saa stærke ord om, at krig mellem de to folk vilde være en umulighet. Hvordan vil nu dette ta sig ut, og hvordan vil vort folk forstaa dette, og hvordan vil andre opfatte det? Jeg vil si, at hadde det endda været mot en barbarisk stat, man tok disse foranstaltninger, saa vilde jeg - ja, jeg vilde heller ikke da været med paa det, fordi jeg tror ikke paa nogen krig, jeg tror ikke paa nogen fremtidig krig i Europa - men da vilde jeg ha sagt, at da kunde der være skin av grund til at gjøre dette; men nu likeoverfor Sverige er der absolut ingen grund til at bygge fæstninger, al den stund man med bestemthet vet, at stemningen, saa langt fra at bli uvenligere mot os, stadig blir venligere og venligere, og det skal ogsaa i denne sak, i denne debat være sagt og igjen pointeret, at det var ikke nogen privatmand, men det var en av førerne for det liberale parti i Sverige, friherre de Geer, som uttalte, at en krig mellem de to nordiske folk vilde være en umulighet. Jeg skulde tro, at champagnen maatte bli besk i herrernes hals, naar de - statsministeren og krigsministeren var jo ogsaa med og drak champagne der oppe ved denne anledning - jeg synes, den maa bli en besk drik for dem, naar de efter at ha deltatt ved en saadan anledning gaar hen og med stærke ord anbefaler, at vi skal faa de fæstninger og slaa troen av hände paa dem, som har ment, at det var alvor, naar man ved slike konferanser siger, at der skal ikke bli krig mellem nationerne. Det er jo en klar sak, at naar forsvarsministeren og hr. Aavatsmark - han var ogsaa med og drak champagne deroppe - det er jo en klar sak, at det kan ikke bli andet end humbug det hele, naar de herrer i det ene øieblik taler om fred og om, at der ikke skal bli krig mellem de to folk, og i neste øieblik gaar hen og forlanger fæstninger bygget netop med utgangspunkt i, at der skal bli krig mellem Sverige og Norge i en nær fremtid. Jeg vil derfor fralægge mig ethvert ansvar, og jeg vil henstille til denne forsamling, at man ikke gaar med paa den galskap, som dette er at lægge disse fæstninger bak den nøitrale zone ved et fredeligsindet lands grænser.

Sivertsen: Jeg hadde næret haab om, at der, samtidig med at der foreslaas bevilget til befæstning av Fossumavsnittet, ogsaa skulde foreligget forslag om bevilgning til befæstning bl.a. av Narvikavsnittet. Men naar saa ikke er tilfældet, har jeg allikevel fundet mig beføiet til at gaa med flertallet i komiteen paa dets forslag om bevilgning til befæstninger ved Fossumavsnittet iaar, men jeg gjør det under den uttrykkelig forutsætning, at der næste aar foreligger planer og forslag til

bevilgning til befæstning av Ofotenavsnittet. Det er fra min side den uttrykkelige forutsætning for at være med paa flertallets indstilling. Likesom jeg som normand har sterk interesse av, at ogsaa Ofotenavsnittet blir befæstet, saa mener jeg - og det er et krav fra trøndernes side - at der maa træffes de fornødne forføininger til at sikre indløpet til Trondhjemsfjorden mod fiende. Jeg mener, at der idag mangler adskillig paa, at det kan sies, at nu er Trondhjemsfjorden sikret ved de trufne foranstaltninger, og der mangler adskillig paa, at man har truffet de mulige sikkerhetsforanstaltninger, som det gaar an med rimelighet at træffe for at sikre indløpet til Trondhjemsfjorden. Jeg haaper, at administrationen for næste storting har det spørsmaal utredet med forslag til bevilgning. Jeg vil blandt andet nævne, at jeg mener, det er baade berettiget og nødvendigt at placere endel av den flaaete, vi allerede har, ved nævnte indløp til sikring mot overfald. Saa er det ogsaa nødvendigt at ha et vagthold længer ute, vagtstationer i Halten, Titran og Kristiansund eller Grip ved indløpene fra havet til Trondhjemsfjorden. Hovedindseilingen vil efter mit skjøn foregaa om Halten; men man kan ogsaa tænke sig, at fienden vil forsøke at trænge ind ved Titran eller "Gripahølen", og for at gjøre, hvad man kan for at bli opmerksom paa det, maa man ha vagtstationer, og man maa etablere etterretningsvæsen, ha telegraf og telefon bl.a. baade paa Halten og paa Grip. Hr. Egede-Nissen sa, at statsraad Lowzow skrev det bekjendte og omstridte ord om befæstningen av Glommenlinjen. Det er ikke ganske korrekt. Hr. Lowzow var endnu ikke statsraad, da han skrev det. Jeg ber hr. Egede-Nissen berigtige den uttalelse derhen, at hr. Lowzow skrev det, før han blev statsraad. Hr. Egede-Nissen forkynder at han har saadan kulsvietro paa, at vi skal greie vort forsvar bare ved traktater og forhandlinger. Men hr. Egede-Nissen har ved forskjellige leiligheter i handling vist, at han ikke til alle tider tror paa det selv. I 1903 lot hr. Egede-Nissen sig vælge til tingmand paa venstres program. Hr. Egede-Nissen var dengang venstremand, og vi vet, at venstre i motsætning til høire ogsaa den gang havde den opfatning, at man neppe fik ordne forholdet til Sverige med bare forhandling. Senere i perioden gik hr. Egede-Nissen over til socialdemokraterne. Saa vet vi allesammen, at i 1905, da der blev brud, var hr. Egede-Nissen vistnok den første og den eneste av de daværende stortingsmænd, som stod frem og bad om at faa gaa til grænsen for at forsvare fædrelandet. Og det var ret av hr. Egede-Nissen. Det viste, at han hadde fædrelandssind, og at Norge var mere end noget andet land for ham.

Hr. Egede-Nissen kom videre med en uttalelse her om, militærkomiteens formand, som jeg som medlem av komiteen ikke tror, bør staa uimotsagt. Han sa, at formanden hadde uttalt ukvemsord mot en anden stat. Det er aldeles ukjendt for mig; for formanden har optraadt meget forsigtig, meget nøgternt og rolig overfor det spørsmaal og indskrænket sig til saglig at gjøre os opmerksom paa de og de forhold uten

at la nogen uvilje av nogen art komme frem. Han har været saglig og rolig.

Aavatsmark: Jeg skal kun si nogle faa ord. Jeg anser det nemlig ørkesløst at svare hr. Egede-Nissen. Vort syn paa forsvarssaken er jo saa rent forskjelligt, og det vil være at lægge beslag paa forsamlingens tid i en utstrækning, som jeg ikke anser for rigtig. Hr. Egede-Nissen talte om, at jeg har uttalt uhumskheter om svenskerne. Det er ikke tilfældet. Jeg respekterer Sverige i alle henseender. Den svenske nation har siden 1905 vist en kraft og en fædrelandskjærlighet, ikke mindst, hvor det har gjældt om at reise sit forsvar, som maa avtvinge enhver militær respekt. Hvad jeg ønsker, er kun, at Sverige maatte faa en smule respekt for os ogsaa. Da, mener jeg, det vil bli gode og fredelige forhold paa den skandinaviske halvø. Nogen uhumskhet mot Sverige har jeg ikke tilladt mig at uttale, og dertil har jeg ingen grund. Hr. Egede-Nissen taler altid om fredsbevægelsen, om fredskonferencerne, om de Geers tale, osv. Men man skal lægge merke til, at de Geer er kun en enkelt person, og han sa ikke i sin tale, at en krig for altid var udelukket; jeg var tilstede og hørte talen. Han sa, at "för närvarande" var en krig utænkkelig. Men en krig kan godt være mulig, selv om de Geer hadde sagt, at den var utænkkelig; for de Geer repræsenterer ikke Sverige. Jeg vil imidlertid ikke komme ind paa disse ting; for hr. Egede-Nissen ser jo paa disse ting med ganske andre øine end jeg og andre. Jeg vil kun ha pointeret, at disse befæstninger ved Glommen-avsnittet, er tiltraadt av alle militære autoriteter og er tiltraadt av alle politiske partier uten hensyn til politisk anskuelse. Det er disse befæstninger, som skal dække tilgangen fra øst og syd til Norges hovedstad, som dog er det viktigste strategiske punkt, vi har i landet. Naar det kan opnaaes for den billige sum av ca. 1 million kroner, tror jeg, det er en bevilgning, som denne forsamling med glæde burde kunne gi sin tilslutning. Og jeg er ikke i tvil om resultatet.

Egede-Nissen: Hr. Sivertsen beskjæftiget sig særdeles meget med min ringhet. Jeg kan ikke tro, at den kan interessere denne forsamling saa sterkt, som det lot til, at hr. Sivertsen trodde; men siden der gjentagende er talt om min meldelse som frivillig i 1905, maa jeg faa lov at forklare i faa ord, hvad det var. Jeg tilhører, som forsamlingen tidligere meddelt, kavalleriet, og jeg fik som landsstormssoldat i kavalleriet militært tjenestebrevkort om, at jeg uopholdelig hadde at melde mig for at støte til Skogske landstormseskadron ved Vuku, og jeg mener da, at jeg intet andet hadde at gjøre end at anholde denne forsamling, hvis medlem jeg var om permission for at lystre den ordre, som jeg hadde faat. Det blev imidlertid avslaat og jeg kom ikke til at gjøre den militære tjeneste, som det var min pligt at utføre. Hvad der i dette skulde være for noget som fortjente

daddel eller var til ære for mig, det kan jeg ikke begripe. Jeg gjorde kun det som var min pligt, hvad der ogsaa blev hævdet i denne forsamling, og samtidig fik hr. Solberg, repræsentanten for Fredrikstad, av generalkrigskommisær Bratlie en røffel, fordi han, som hadde faat et lignende mønstringskort, hadde ignoreret dette og uten videre blev her i ro. Det er sakens sande sammenheng, og jeg henstiller, at man nu lar videre ænder om disse ting ophøre at flyve.

Naar jeg talte om, hvad der var sagt i militærkomiteen, var det fordi man der stadig hører svenskerne fremstillet som troløse folk, der kun lurar paa at overfalde os, og jeg vilde, at disse herrer, som siger dette i den engere forsamling ogsaa skulde træde frem her - det er jo ogsaa hemmelig her - og gjenta disse ting, saa man kunde faa se, om der her i denne forsamling var gehør for saadant. Der er talt om at de Geer kun var en enkelt mand. Ja, men han var dog formand i den delegation, som blev sendt hit, og han er dog en av det frisindede parti's mest agtede medlemmer, hvis han ikke er en av førerne, og han staar som næstformand i Sverige for en meget mægtig fredsbevægelse, en fredsbevægelse, som er betydelig mere radikal end den tilsvarende i Norge. Men jeg ser det selvfølgelig, at hr. Aavatsmark ogsaa vil forsøke at tolke hans ord med troløsheten bak sig; han vil tolke dem derhen, at de Geer sagde bare "for nærværende". Hr. Aavatsmark siger, at han sagde det. Ja vel, men der ligger vel intet andet deri end om man vilde sige, at nu er en krig umulig. Der er vel ingen som vil henge sig i ordene saadan, at deri skulde ligge, at for nærværende er den umulig, men i 1915 skal vi slaa dem. Der faar dog være maate paa mistænksomhet Dere! Der faar da være maate paa mistænkeliggjørelse. Men saadan er den sæd, som de herrer militære og militarister saar ut mellem folkene, mistillid og atter mistillid. Det vilde være at ønske, at de folk snart mistet denne sin evne til at saa denne dragesæd. Der blir ikke bare ondt inden landet av den, men sandelig langt utenom landets grænser, og jeg vil haabe, at hr. Aavatsmark, som nu er kommet til et regiment, maa fortsætte sin virksomhet der og ikke søke tilbake til denne forsamling.

Man taler meget om, at disse tilgange sikrer Kristiania. Hvad har de kunnet sikre de andre tilgange? Var der ikke sagt store ord og fik man ikke narret os ind paa disse Fredrikshaldsvasdragets befæstninger, som jeg ogsaa var dum nok til at stemme for, fordi jeg trodde det var sandt, hvad militaristerne sagde, jeg trodde de kunde staa ved hvad de sagde, og jeg trodde, naar det engang skulde bli til noget, at de ikke vilde rive skidten ned igjen, men at de trodde paa, at det var rigtig hvad de sagde. Men hvad viste det sig? Det viste sig, at de trodde ikke et bøs paa det, de trodde det var noget elendig skidt, som ikke dudde noget, og derfor mente de, at det var bedst at faa det væk og faa noget andet, som de herrer sagde var bedre, og saa kommer hr. Aavatsmark og siger, at

nu skal vi begynde noget som sikrer landtilgangen til Kristiania. Jeg siger: tro det hvem som vil, mig faar man ikke mere paa den galei; mig faar man ikke indbildt, at nogen fæstninger sikrer Kristiania. Det er kun mellemfolkelige avtaler, det er kun den antimilitaristiske politik, det er kun den stadig fremadskridende samfølelse mellem arbeiderne i begge folk, som skaffer os fred mellem folkene, og det er det, som sikrer tilgangene og ikke fæstninger, som hr. Aavatsmark vil være den første til at rive ned paa en anden magts bud.

Statsraad Bull: Hr. Egede-Nissen sagde, at anlægget av disse befæstninger vilde saa hat og misnøie i Sverige. Hvorledes stillede de sig i Sverige, da vi flyttet kanoner over til Tuneøen ved Sarpsborg? Jo, i "Svensk militært tidsskrift" kom der en kold liten petitnotis om, at Norge hadde begyndt at befæste Tuneøen ved Sarpsborg hvad der vistnok hadde sin grund i de der opdukkende store industrieanlæg. Bare en kold liten bemerkning, ikke noget hatsk ord. Jeg kan ikke tænke mig, at det kan avføde nogen hatefuld bemerkning, det maatte da ha været en meget bitter galde som hadde git sig utløp allikevel, som benyttet en daarlig anledning. Bak denne sone lægger man "fæstninger". Det er saa storslagne ord. Man skal huske paa, at hvad det her gjælder, er 4 taarnkanoner og 4 haubitser, og det kalder man "fæstning g e r". Det er militært set nogen faa smaa forter. Hr. Egede-Nissen var saa forbitret over at man først tømte fredschampanj, og saa bakefter gaar man bort og bygger op disse befæstninger. Jeg mener det er ganske naturlig. Fredschampanj er for at forebygge krig; disse befæstninger skal ogsaa forebygge krig. De virker altsaa parallelt og i samme retning. Jeg synes der er god samklang i det.

Hagerup Bull: Hr. Egede-Nissen har tydeligvis - som han gjerne gjør, naar han kommer i en viss affekt - beruset sig saaledes i sine egne ord, at han har litt vanskelig for at veie deres styrke. Det hænder ham ikke saa sjelden, som jeg ogsaa tror han selv vil erkjende. Under disse omstændigheter kunde det kanskje være unødvendig at svare paa hvad han siger. Men han er kommet med en saa direkte provokation til en del medlemmer av forsamlingen at jeg finder det nødvendig at komme med et par ord. Han har ikke genert sig ved at si, at man maatte ha gjort sig skyldig i hykleri, hvis man i sin tid har været med paa den nøitrale sone og nu stemmer for befæstningsverker her. Jeg var ikke medlem av denne forsamling da den neutrale zone blev istandbragt; men jeg var medlem av den regjering som fremkom med forslag derom, og jeg kan fullstendig tiltræde hvad forsvarsministeren her har uttalt, at det netop var forutsætningen ved avgrænsningen av den nøitrale sone, at vi skulde kunne anlægge fæstningsverker som disse der nu er foreslaat. Det var altsaa ingenlunde saa, at man dengang hadde en anden opfatning av disse fæstningsverkens

forenelighet med den nøitrale sone. Det staar for mig saa, at man nok, som tilfældet f.eks. er med mig, kan ha tro til den nøitrale sone, og allikevel mene at det kan være hensigtsmæssig at ha disse fæstningsverker, - ikke blot fordi de har det øiemed - hvor meget der og kan tvistes, om det øiemed vil kunne ventes opnaaes - at sikre tilgangene til Kristiania mot hvilkensomhelst fiende, ikke blot mot vor nabo mot øst, men dernæst ogsaa fordi man ikke skal lede sin næste i fristelse. Og fristelsen til at krænke den nøitrale sone vil efter min opfatning være større naar man vet at der er aapent land som ligger bak denne sone. Disse fæstningsværker er, ved siden av den nøitrale sone, en fredsgaranti som ikke er at foragte.

Præsidenten: Her er fremlagt en av 10 repræsentanter undertegnet erklæring hvorefter hr. Egede-Nissen paa den socialdemokratiske stortingsfraktions vegne er valgt til ordfører i nærværende sak.

Egede-Nissen: Den ærede forsvarsminister fandt at der var god samklang mellem det at delta i fredskonferanser og det at bygge fæstninger. Det forekommer mig at den ærede forsvarsminister maatte kunne forstaa, at der er saa langt fra at være nogen betryggelse ved krigsforanstaltninger, at det tvertimot er det motsatte som er tilfældet. Naar man bygger fæstninger og ruster sig, saa er det fordi man har mistillid til sine medmennesker. Og av mistilliden til naboerne følger det igjen, at den tiltro, den voksende forstaaelse, som har fundet sted mellem disse, ogsaa fra den anden side, vil bli minsket. Følgen derav igjen er at man faar det gaaende med fæstninger paa vor side og økede rustninger paa den anden side, med svar igjen fra vor side og gjensvar fra den anden side. Der kan paa den maate aldrig bli fred, ialfald kan der ikke bli forstaaelse mellem naboerne; det synes jeg maa være greit. Derfor er det jeg fremdeles ikke kan forstaa sammenhængen mellem dette, at man priser freden og er med paa at dyrke den paa konferanser og saa bakefter, som ogsaa hr. Hagerup Bull har gjort, kommer og begrunder fæstningerne med mistillid til Sverige. Der kan aldrig bli harmoni mellem dette. Nu siger hr. Hagerup Bull her idag at det var forutsætningen at saa skulde ske. Jeg vil da til dette si at ialfald har statsminister Michelsen til mig uttalt, dengang der fra de paagaaende fæstningsartilleristers side, blev fordret, at han skulde være med paa fæstninger bak den nøitrale sone, at det gik han ikke med paa. Det var ialfald i de nærmeste aar efter 1905. Om man siden fik ham til noget andet, vet jeg ikke. Men det vet jeg, at paa det tidspunkt da jeg interpellerte her i forsamlingen i anledning av oberst Stangs bok med forord av Lowzow, uttalte statsminister Michelsen dette. Jeg gaar saaledes ut fra, at den mand ialfald virkelig trodde at man kunde stole paa den nøitrale sone. Nu later det imidlertid til at hr. Hagerup Bull ikke har fidem til den -

Hagerup Bull: Jo da.

Egede-Nissen: Ja, men har man tillid til den nøitrale sone, da forstaar jeg ikke hvad man vil med disse fæstninger; da kan jeg ikke begripe det. Hr. Hagerup Bull sa det vilde friste mindre, hvis man hadde disse fæstninger. Ja men kjære, har man tillid til den nøitrale sone, saa tror man, at der ingen er som kommer til at gaa over den, ergo behøver man den ikke. Jeg mener altsaa, at enten har man tillid til sonen, eller man har det ikke. Og har man tillid til sonen - og det mener jeg de herrer burde ha ialfald som var med paa den i 1905, saa begaar man en inkonsekvens ved nu at stemme for disse fæstninger. Jeg maa faa paapeke - hvad man iøvrig har bestridt her - at det uvægerlig vil komme til at ha en meget uheldig indflydelse paa de frisindede partiets opmarsj i Sverige. Det var flere av disse herrer ialfald, betydelige medlemmer av den svenske fredsdelegation som uttalte det. Det er ikke i Sverige som hos os, at alle riksdagens medlemmer tillike er medlemmer av fredsforeningen; tvertimot er det kun dem, som ihvertfald ikke vil være med paa de høieste rustninger, som er medlemmer. Og man kunde ikke i Sverige tænke sig noget saadant, som at hr. Aavatsmark er medlem av fredsforeningen, det kunde man ikke tænke sig muligheten av der, og det vilde visselig ogsaa bli opfattet som noget besynderlig, at en mand av hr. W. Konows type var medlem. Saa inkonsekvente er ikke svenskerne. De, som vil ha krig, og som holder paa de militære rustninger, de gaar ikke ind i fredsforeningen. Det er derfor jeg ogsaa mener, at man har større garanti i, at en forsamling som den svenske fredsdelegation uttaler noget saadant som det, der blev uttalt under konferancen, end om en delegation fra vor side gjorde det - her, hvor man jo har medlemmer, som hører til de mest yderliggaaende, hvad rustninger angaar. Og jeg synes som sagt, at man skal betænke sig, før man gaar med paa dette, som kan være meget skjæbnesvangert for de svenske valg, som har den største betydning for os.

Strengenhagen: Naar jeg har været med paa minoritetens forslag om at utsætte saken til næste aar, saa er det væsentlig av den grund, at jeg skulde ønske at se disse bevilgninger i sammenheng. Man avsætter til dit, og man avsætter til dat, men det forekommer mig, at man faar ingen virkelig plan over, hvad millionerne skal brukes til. Vi har ogsaa faat opplysning fra forsvarsministeren om, at grunden til, at der ikke foreligger forslag med hensyn til Ofotenavsnittet, er, at vi har for litet penge, at der vil komme betydelige utgifter til der. Jeg mener derfor, at det er fuldstændig berettiget, at Stortinget, forinden det gaar til at bevilge dette, faar se den hele plan i sammenheng. Og det kan da ikke haste saa forfærdelig! Disse kanonerne har jo ligget paa mørkeloftet i 6 aar, saa det kan da ikke være saa farlig, om de ligger

et aar til. Vi faar da ikke krig med Sverige til næste aar! Efter hvad hr. Aavatsmark gjentagende har sagt i militærkomiteen, skal ikke det bli før i 1915, og da har vi jo forholdsvis god tid. Jeg kunde ha adskillig mere at si om dette spørsmål, men jeg skal ikke forlænge debatten. Jeg vet ikke, om mindretallets forslag er optat. Jeg hørte, at hr. Svendsbøe ikke vilde ta standpunkt, før han hadde hørt statsraadens uttalelser; men hvis ikke hr. Svendsbøe vil opta minoritetens forslag, saa forbeholder jeg mig at gjøre det.

Lie: Statsraaden anførte som den væsentligste grund til, at der ikke var gjort noget i Ofotenavsnittet, at der ikke var avsat tilstrækkelig penge. Det kan saa være, jeg kan forstaa det; naar man skal ha en marinestation der til en halv million, saa blir der ikke meget igjen til fæstninger. Jeg mener, at jo før man faar planerne færdige, desto før kan man gjøre regning paa at faa penge. Og nu, da kontantbeholdningen, saavidt jeg vet, er nok saa stor, saa kunde man gjøre regning paa at faa avsat noget iaar ogsaa, saa man kunde gaa igang snarest mulig. Det er sagt, at sommeren er kort deroppe. Det er ganske sandt, det vet ingen bedre end jeg. Men desto mere nødvendig er det, at man begynder snarest mulig med disse fæstninger. Det væsentligste av sommeren er jo nu gaat, saa man kan ikke faa utført noget større av murerarbeider eller saadant; men fjeldsprengninger kan man jo naturligvis foreta ogsaa om vinteren likesaa vel som i løpet av den korte sommer, vi har deroppe. Efter de velvillige uttalelser, som kom fra statsraaden, gaar jeg imidlertid ut fra, at planerne kommer snarest mulig og senest i begyndelsen av næste session.

Præsidenten: Hr. Strengenhagen har nu paa komiteeminoritetens vegne foreslaat: Saken tages ikke under behandling av indeværende Storting.

Bernhard Hanssen: Det var en opsigtsvækkende avsløring fra komiteens behandling av saken, som hr. Egede-Nissen bragte frem; jeg kan næsten ikke tro, at hans opplysning er korrekt; for en saa forstandig og utmerket mand som oberstløytnant Aavatsmark kan da ikke i komiteen ha skræmt med, at vi skal faa krig med Sverige i 1915, eller talt om det som en kjendsgjerning ---

Egede-Nissen: Hr. Strengenhagen har meddelt det samme.

Bernhard Hanssen: Da maa jeg rigtignok si, at jeg er i høieste grad forbauset. Jeg vil faa lov at vende forholdet om og spørre: Hvorledes tror man, det vilde virke likeoverfor Norge, hvis en svensk militær i den svenske riksdag eller i svenske riksdagskredse fik utspredd med krav paa tiltro det rygte, at Norge i 1915 vilde angripe Sverige, muligens ved hjelp av Danmark eller en anden magt? Hvad er det for slags forhold, man tror at støtte,

hvad er det for slags samarbeide, man tror at fostre ved den slags uttalelser? Det er en underminering av hele vort arbeide med at bringe et godt forhold op mellem nationerne. Det folk, som man har mistillid til, og det folk, som vet, at man har mistillit til det, de kan ikke staa som venner, som vil samarbeide. Jeg haaper, at Egede-Nissens opplysninger fra komiteen beroede paa misforstaaelse eller var en overdrivelse, som ikke hviler paa solid grundlag, og som ved nærmere granskning vil falde væk. Naar statsraad Bull sammenligner disse fæstningsanlæg med befæstningerne ved Sarpsborg, saa kan jeg ikke skjønne, at han deri har ret. Ser man paa kartet, vil man se, at Sarpsborgs beliggenhet ut ved kysten og mot syd er en ganske anden i og for sig og i forhold til den nøitrale sone end disse befæstninger, som skal anbringes inde i landet like bak sonen. Disse kan ikke ha nogen anden fornuftig hensigt end at beskytte de veie, som kommer gjennem sonen. Hr. Aavatsmark mente, at tilgangene til Kristiania kan beskyttes ved disse anlæg. Ja, det vil jeg ogsaa sige, at kunde vi tænke, at tilgangene til Kristiania kunde sikres ved denne ene million, ved at befæste Trygstad og Høitorp, saa var det godt kjøp. Men det er jo det rene -, -- jeg vil ikke nævne ordet. Det undrer mig, at hr. Aavatsmark som utmærket militær vil forsøke at indbilde os den slags ting. Men skal vi slaa det fast at 1 million sikrer tilgangene til Kristiania, saa skal vi huske paa det senere. Naar saa hr. Aavatsmark siden forlanger mere, saa skal vi si: nei, den tilgang er sikret ved den million kroner, og vi skal da ikke bevilge mere. Hr. statsraad Bull mente, at fæstningerne bag sonen var en fredsgaranti ved siden av den neutrale sone. Ja, dér kommer netop dette standpunkt frem, som vi saa vel forstaar, og som vi ikke vil bedømme for strengt. Det har sin rod i den gamle militaristiske opfatning, at landet i virkeligheten kun betrygges ved militære foranstaltninger. Man er nok med paa fredssaken og fredsarbeidet, men i sit hjerte tror man ikke egentlig paa denne slags sikring av freden. Det er akkurat det samme forhold som fandt sted i den tid, da vore forfædre gik over til Kristendommen. Det fortalles om den islandske høvding Helge hin Magre, at han var nok døbt og troede paa Hvide Krist; men han holdt sig til Odin og Thor, naar han var paa sjøen eller i fare. Og det kan man i grunden ikke undres paa, efterat militarismen i aarhundreder har siddet i folket. Krigsvæsenet, siger militaristene, er den bedste fredsgaranti. Men for os staar det slig, at det er akkurat det modsatte, naar vi sætter op fæstninger bag den neutrale zone. Selve den neutrale zone med voldgiftstraktaterne er en fredsgaranti og man svækker fredsgarantien naar man svækker tilliden til den. Denne mistro er svakhet. Det er den aapne tillidsfuldhet som er styrke her. Jeg vil haape, at tiden skal bringe forstaaelse her og bringe dem, som jeg vil kalde halve fredsvener helt over til os. Det maa vi arbeide for. Saa længe faar vi ha taalmodighet.

Komiteen hadde indstillet:

Stortinget samtykker i, at der av det ved stortingsbeslutning av 23de juli f. a. avsatte beløp anvendes overensstemmende med, hvad der i nærværende indstilling er uttalt, til befæstningsanlæg i Fossumavsnittet kr. 1 008 000,00, der paaregnes fordelt saaledes:

Til ingeniørarbeider	kr.	760 000,00
" skytsanskaffelser og montering	-	44 000,00
" signal- og lysanord- ninger	-	170 000,00
" tilfældige utgifter	-	34 000,00
		<hr/>
		Kr.1 008 000,00

Præsidenten: Der foreligger desuten det av hr. Strengehagen paa mindretallets vegne optagne forslag saalydende:

"Saken tages ikke under behandling av indeværende Storting."

Aavatsmark: Der har av komiteens medlemmer været talt nogen ord om mine uttalelser i militærkomiteen. Jeg finder det forresten høist uheldig, at saadanne uttalelser fremkommer, og jeg beklager specielt, at min kollega hr. Strengehagen kommer med saadan uefterrettelig tale, som han her har gjort. Han sa, at komiteformanden hadde uttalt, at vi i 1915 skulde faa krig med Sverige. Jeg kalder militærkomiteens medlemmer, som her er tilstede, til vidner paa, at det har jeg aldrig sagt. Jeg har sagt, at til 1915 burde vi se til at faa vore forsvarsforanstaltninger saapas færdige, at vi stod beredt, om noget kom paa. Det er det kritiske aar. Jeg haaper som alle andre i forsamlingen, at det ikke maa ske, men jeg tror, at det er min pligt i min stilling efter fattig leilighet at sørge for, at vi gir de bevilgninger, som er nødvendige, forat vi kan staa paa maksimum av kraft. Det har været min mening - har jeg tat feil i det, saa er det min skyld, men jeg er aldrig kommet med saadanne uttalelser, som av hr. Strengehagen anført. Jeg appellerer til komiteens medlemmer - jeg vilde sette pris paa, at de kom med uttalelser derom. Jeg finder det forøvrig litet kollegialt, at fremkomme med uttalelser her i salen fra komiteens forhandlinger. Jeg tror, at ogsaa hr. Egede-Nissen vil indrømme, at jeg aldrig er kommet med hadefulde uttalelser mot Sverige. Jeg har i komiteen altid fremhævet svenskernes ridderlige karakter, og jeg sætter pris paa dem, ikke mindst paa grund av den korrekte maate de i militær henseende optraadte paa efter 1905. Naar jeg imidlertid stemmer for disse befæstninger, saa er det, fordi jeg tror, at de er nødvendige for landet. Jeg hører, at hr. Bernhard Hanssen og hr. Egede-Nissen taler om, hvad svenskerne mener, hvad der er heldig likeoverfor de

svenske valg. Skal vi ikke først og fremst ta hensyn til os selv og vore egne interesser og la vore naboer og andre sørge for sig selv? Jeg tror ikke, at Tyskland undlater at anlægge befæstninger, fordi Frankrige ikke ønsker det eller omvendt. Svenskerne anla Bodenbefæstningerne. Rusland likte det ikke og søkte ved sin gesandt at gjøre forestillinger; men svenskerne sa: Vi kan ikke ta hensyn til det; vi tror, at det er heldig for vore interesser, og vi kan ikke andet end fortsætte med at bygge Bodenbefæstning. Det kostet Sverige ca. 20 millioner kroner. Jeg kan ikke andet end respektere svenskerne for det, og jeg kan ikke tro andet end at svenskerne vil høiagte og respektere os for, at vi gjør det samme. Vi skal lægge merke til, at disse forter, som her er tale om, har intetsomhelst offensivt moment ved sig; kun det moment, at de tillater den norske arme at opmarschere paa østsiden av Glommen, og de sikrer, at de dele, som ligger der, ikke besættes av fiendtlige tropper allerede ved krigens utbrud. Det er en sikring av vore grænser, intet andet, og det vil en saa ridderlig nation som den svenske ikke kunne andet end høiagte os for. Jeg tror derfor ikke vi skal oppebie de svenske valg, inden vi skrider til disse foranstaltninger. Sæt, at de svenske valg ikke falder saa heldig ut, som vi ønsker. Vil vi saa bygge fæstninger bakefter, saa vil det bli dobbelt misforstaat. Nei, la os gjøre det paa det tidspunkt, som passer os; det gavner baade os og vore naboer bedst.

Egede-Nissen: Naar hr. Aavatsmark gjerne vil ha en uttalelse om, hvad han skulde ha sagt om en krig fra Sverige i 1915, saa vil jeg dertil si, at det nok er mulig, at han ikke netop har sagt, at der skal bli krig med Sverige i 1915, men det er sikkert, at hr. Aavatsmark mange gange har sagt, han følte sig overbevist om, at der vilde bli krig. Og det tror jeg ogsaa hr. Strengehagen vil kunde bekræfte. Nu, hr. Aavatsmark maa ha lov til at ha denne mening, men det er dog en mening, man faar ha for sig selv, og jeg tror, man skal vogte sig vel for at søke at præge en saadan idé ind hos sine medmennesker og derigjennem skaffe sig indflydelse paa de militære rustninger. Man skal ikke spøke med varmen.

Saa bare et par ord til hr. Sivertsen. Han vil gjerne, at man skal træffe yderligere foranstaltninger til befæstninger i Trondhjemsfjorden. En av hans kolleger fra det trondhjemske mener, at naar man har hr. Sivertsen ute paa fyret, har man tilstrækkelig.

Men saa var det en liten bemerkning til. Naar jeg talte om uhumskheter, som var øst utover den svenske nation, saa sigtet jeg ikke dermed til hr. Aavatsmark. Hr. Aavatsmark har om det svenske folk uttalt sig saaledes, som han selv sa han hadde gjort her. Det er et andet av komiteens medlemmer, som til enhver tid har uttalt sig paa en maate, som jeg mener er uhumsk likeoverfor et saadant folk som det svenske.

Saa var det altsaa dette, at det skulde være uværdig for os at ta hensyn til de svenske valg. Jeg mener, at det jo ikke skulde være av interesse for Sverige, man gjorde det, men fordi vi her i Norge har interesse av, at der i Sverige blir et andet styre, end der nu er. Vistnok tror heller ikke jeg for min part paa nogen fare under et høireregimente derinde; for man vil aldrig kunne faa folket med sig paa en krig mot Norge; men faren vil selvfølgelig bli endnu mindre, hvis der blir et flertal av liberale og social-demokrater, og derfor mener jeg, det er i vor egen interesse ikke at gjøre noget, som kan bidra til, at militaristerne inde i Sverige kan faa vind i seilene, og at føre dette ræsonnement kan vel ikke være nogetsomhelst uværdig. Jeg skal ikke indlate mig paa, hvorledes det gaar for sig mellem Frankrike og Tyskland. Det er forhold, som man ikke kan sammenligne forholdet mellem Sverige og os med, i hvert fald er det vel ikke hr. Aavatsmarks mening hverken at sammenligne os med Frankrike eller med Tyskland, to gamle krigerfolk, to stormagter som disse. Hvad de gjør sig indbyrdes, mener jeg ikke er noget, som kan bli analogt med, hvad der bør ske mellem Sverige og os, og heller ikke i forholdet likeoverfor Rusland. Der ser man, at den nuværende forsvarsminister er meget mere sorgløs. Det eneste, som har været gjort, er, at man har tat nogen lystreiser op til Narvik. 20 lystreiser tænker jeg er det mindste, man har gjort til Narvik; det er bare at ta det som lystreiser; mere blir der ikke av den ting. Medens Sverige dog har hat sit Boden liggende der, saa er der ikke nogen av de herrer, som har været forsvarsministre, som har gjort noget likeoverfor det punkt, hvor ialfald mange mener der skulde være større fare end likeoverfor Sverige. Men muligens fordi det ligger saa langt borte, ligger deroppe i Narvik, har det været vanskelig at faa indbildt folket noget om faren. Men derimot likeoverfor Sverige har det været et saa taknemmelig felt at demonstrere med meterlange karter og forklaringer om, hvor svenskerne skulde komme o.s.v. Det er formentlig derfor, man nu saa snart er kommet med disse greier der, tiltrods for de selvfølgelig aldrig vil bli til nogen nytte.

Medens jeg taler om Narvik, vil jeg forøvrig spørre forsvarsministeren, hvorledes det forholder sig med Risøstrømmens opmudring og befæstningen av Narvik. Her i salen blev det nemlig benegtet, at der var nogetsomhelst forhold mellem disse ting, medens jeg har lat mig meddele, at denne sak er kommet i stampe, fordi Risøsundets utdypning vil bevirke endnu yderligere militære foranstaltninger. Da blev vi staaende her, og det blev trodd, at det ikke var korrekt, hvad vi sa om disse ting. Det kunde være heldig, om forsvarsministeren vilde uttale sig om det. Naar der har været tale om opmarsch og den slags, saa tror jeg, hr. Aavatsmark kan spare sig det. Saalænge vi har den neutrale zone, behøver vi ikke at træffe andre foranstaltninger.

Præsidenten: Der er indtegnet 6 talere. Jeg anser det for nødvendig at bli færdig med denne sak i formiddag og foreslaar derfor, at tiden for de følgende talere begrænses til 5 minutter.

Votering:

Præsidentens forslag bifaldtes enstemmig.

Strengenhagen: Naar jeg uttalte, at hr. Aavatsmark i komiteen hadde sagt, at der ikke skulde bli krig før i 1915, saa mente jeg ikke dermed at bebreide hr. Aavatsmark for det. Jeg mener, at han som officer maa ha ret til at si det; han maa ha ret til at ha sin opfatning av, naar vi maa vente en krig. Derfor sa han ogsaa, vi skulde være beredt til 1915, og hvad enten han sier, at der skal bli krig i 1915, eller at vi skal være forberedt til 1915, saa blir det slig slag. Jeg mener, at han som officer har baade ret og pligt til at oppgjøre sig en mening om, naar man kan vente at svenskerne skal fly paa os, det maa han ha ret til, og spesielt fordi han er formand i militærkomiteen og som saadan staar som den første mand, der likeoverfor nationalforsamlingen har at paase, at vort forsvar er i orden.

Svendsbøe: Forsvarsministeren har paa de spørsmaal, jeg tillot mig at stille, svaret, at den neutrale zone blev trukket saadan, som den er, fordi forutsætningen var, at Norge, om det saa vilde, selvfølgelig skulde kunne lægge befæstninger der, - og videre, at i tilfælde av, at det besluttedes, saa skulde besætningerne paa disse befæstninger bli et minimum av, hvad man har paa saadanne fæstninger. Nu gaar jeg ut fra, at besætningerne blir reducert saadan som i sin tid paa Ørje og Dingsrud. Endvidere sa forsvarsministeren, at der var indtraadt det forhold ved Ofotanlægget, at det marine etablissement eller de kystbefæstninger, som der skulde lægges, var under ny bearbeidelse, var gjenstand for nye undersøkelser, og av den grund hadde de ikke kunnet forelægges før. Og videre har forsvarsministeren ladet forstaa, at han efter sin forstaaelse saavel som hele regjeringens maa finde, at man nu maa skride til disse anlæg. Da er det en selvfølge, at jeg ikke vover at sette mine meninger op derimot. Og jeg maa da frafalde kravet om, at det skal utsættes til næste aar av den grund. Jeg bøier av for de sakkyndiges krav. Og jeg mener, at jeg har faat tilfredsstillende svar. Da her er kommet frem nogle uttrykk, fra militærkomiteen om formandens stilling og uttalelser i denne sak og andre saker, vil jeg benytte anledningen til at si, at det at være medlem av militærkomiteen det er en Uriaspost. Det er en Uriaspost for enhver, som er medlem. Det har jeg følt i lange tider. Snart er bølgen slik, at man faar sjelden nok; saa hører man, at der skal foreslaaes og foreslaaes. En tid derefter igjen fremstilles det som om bevilgninger og hvad der gjælder forsvaret er noget, som bare gjælder nogle faa

enkelte. Det er bare to dage siden, at vi talte om Svelvikstrømmen, hvor man i næringsveienes interesse maatte foreta noget, men som skadet forsvarsverkerne der, gjorde dem utjenlige. Saa saa meget rigtig militærvæsenets vedkommende sa: hvad De beskadiger, mine herrer, faar De gjøre godt igjen. Det er det logiske og rigtige i alle forhold, at naar man beskadiger noget, saa maa man gjøre det godt igjen; men her skulde det ikke gjøres; her blev det fremstilet som om militærvæsenet maatte sees paa som noget der ikke vedkom nogen, og at det kan være det samme, om man ødelægger det. Dette synes at være noget underlig. La os engang bli klar over, at saalænge det er lov og gjældende bestemmelser, at vi skal ha et forsvar, saa faar det da bli taalt, det faar faa sin plads. Jeg mener det maa erkjendes, at det er ikke for militærkomiteens enkelte medlemmer, ikke for officersstanden eller underofficersstanden man har det, men for landets skyld, som en assurance for hele landets selvstændigheds skyld. Hvad nu specielt militærkomiteens formand angaar, saa behøver han ikke mit forsvar, han kan forsvare sig selv. Men jeg hadde lyst til for at være retfærdig at gi ham det skudsmaal, som jeg finder ret. Naar Stortinget engang har sat ham som militærkomiteens formand, saa vet jeg ikke, hvordan det vilde ta sig ut, hvis han skulde løpe paa de mindste forslag, som kom frem. Jeg vet ikke, om man var tjent med det. Jeg tror, at det blev en uholdbar stilling. Jeg kan ikke forstaa det anderledes. Uttalelser, som kan falde i en komite, kan man ikke altid lægge stor vekt paa. Jeg erindrer ikke, at formanden nogensinde har sagt, at det skal komme til krig inden det og det aar; det har jeg slet ikke hørt. Men der kan falde de uttalelser, at vi til enhver tid bør være beredt; man vet ikke, hvad som kan komme paa. Men det er ikke han alene om at mene. Det er mange, som har sagt det samme; men vi vil alle gjøre hvad vi kan for at hindre de ulykker.

Sivertsen: Til hr. Egede-Nissens bemerkninger om, at Trondhjemsleden og Trondhjemsfjorden kunde være sikret mot overfald, saalænge jeg sat som fyrvogter paa Agdenes, skal jeg faa lov til at erklære, at hr. Egede-Nissen kan være forvissat om, at er jeg fyrvogter paa Agdenes den dag, en fiende vil forsøke at trænge ind til Trondhjem, saa vil jeg med al magt efterkomme de paalæg, som blir stillet til mig som fyrvogter - likesaa sikkert som at hr. Egede-Nissen som postmester i Vardø vil efterkomme de paalæg, som gives ham som postembedsmand, i postvæsenets anliggender i det postmesterembede han da indehar. Jeg er viss paa, at han vil efterkomme alle de paalæg som han faar i saa henseende. Hr. Egede-Nissen gruet for, at denne saks behandling iaar vilde kunne skade valget av frisindede mænd i Sverige, det at vi optok denne sak nu her idag. Hvorvidt en saadan skade kunde ske for valget av de flest mulig frisindede mænd i Sverige, det vil bero paa denne forsamlings medlemmer først og fremst, og blandt disse ikke mindst hr. Egede-Nissen, det vil bero paa, om

vi gir besked - i ond eller i god hensigt - eller om vi vil holde tæt. Det sidste mener jeg, vi er forpligtet til, og hvis vi efterkommer forpligtelsen, saa vil det ikke være nogen fare i saa maate for de frisindede i Sverige. Hr. Egede-Nissen var lei av denne permissionssak fra 1905 og ønsket, at det nu skulde bli slut. Jeg vil faa lov at fremholde, at saavidt jeg vet var det kun hr. Egede-Nissen, som i 1905 bad om permission og det trods der i forsamlingen sat baade en kommandør og en hel del underbefalingsmænd av hæren; men ingen av dem bad om permission for at dra til grænsen - kun hr. Egede-Nissen.

Krag-Torp: Det er meget mot min vilje, at jeg maa forlånge denne debat nogen minutter; men det kommer av, at hr. Egede-Nissen gjentagende har provocert mig til at gjentage her i møte for lukkede døre "nogen af alle de uhumskheter, som jeg har bragt frem inde i komiteen", og jeg vil derfor si nogen ord, forat forsamlingen ikke skal faa det indtryk, at militærkomiteen er en røverkule. Jeg vet meget godt, hvad hr. Egede-Nissen sigter til og jeg skal i faa ord forklare hvad det er. Jeg har ved forskjellige leiligheter antydnet, at Sverige er en nabo, som vi paa grund av historiens lærdomme kan vite ikke er os god. Sverige har gjennem mange aarhundreder paaført os en række krige, og jeg har sagt, at en nation er den samme i det ene aarhundrede som i det andet hvad nationaleiendommelighet og karaktertræk angaar. Hr. Egede-Nissen siger, at vi kunde være trygge for Sverige, socialisterne i Sverige vil passe os. Dertil har jeg sagt, at de svenske socialister er ogsaa svensker, og blir der spørsmåal om nationale forviklinger, saa vil de selvfølgelig som gode landsmænd kjæmpe paa den side, hvor deres øvrige landsmænd er. Hr. Egede-Nissen tror, at socialismen kan omskape en nation, hvad jeg ikke tror. Jeg ber hr. Egede-Nissen si, om det ikke var dette han sigtet til. Til hr. Bernhard Hanssen vil jeg si: Naar han virkelig tror saa visst paa, at der ingen fare er for fredsbrudd, hvorfor var han da saa ivrig for at grundlovfæste de 40 millioner kr. for nogen dage siden? Dengang var jeg mindre ræd for krig end hr. Bernhard Hanssen. Jeg skal ikke si mere.

Statsraad Bull: Hr. Egede-Nissen rettet det spørsmåal til mig, hvorvidt Risø Sundets utdypning har hat nogen indflydelse paa befæstningsspørsmålet i Ofoten. Det har det ikke paa nogen maate hat, det er ikke det, som har gjort, at saken er forsinket. Tvertimot vil jeg snarere si, at Risø Sundets opmudring er en grund mere til at man maa ha en marinestation dernord, og det er en grund mere til at man maa ha et flydende forsvar der, saa det er ikke det, som har bevirket det; det er andre grunde. Jeg har nævnt det tidligere, at der har ikke været anledning til at forlange de yderligere midler, som skal til utover de 900,000 kr. som er disposition. Jeg haaber, naar forlangendet til næste aar kommer frem, at hr. Egede-

Møte for lukkede dører, Stortinget 11. august 1911

Nissen vil være en av dem, der allervarmest vil medvirke til at man faar den fornødne bevilgning.

Egede-Nissen: Kun den bemerkning, at det paa grund av Risø sundets opmudring vil bli endnu dyrere at faa befæstninger deroppe.

Votering:

1. Strenggehagens forslag - saken tages ikke under behandling av indeværende storting - blev med 88 mot 27 stemmer ikke bifaldt.

De 88 herrer var: Natvig, Grindland, Thallaug, Torsvik, Foss, Bryggesaa, Djuvik, Kristensen, Lindstøl, Blakstad, Liestøl, Andersen Grimsø, Kulstad, Bakkejord, Joakimsen, With, Wright, Sandnes, Langeland, Høstmark, Kristvik, N. Hestnes, Krag-Torp, M. F. Nilssen, Furuholmen, Jahren, Aarstad, Oddmund Vik, Gjedrem, Lima, Austbø, Dyrlund, Jelsa, Meinich, H. Hanssen, Anton Eriksen, Halvorsen, Galtvik, Hagerup, Aavatsmark, Inderberg, Sivertsen, Hoff, Handberg, Loreng, Riddervold-Jensen, Frisak, Michelet, Hagerup Bull, Brevig, Prydz, Opsahl, Spangelo, Irgens, Gjesdahl, Lothe, Næss, Trædal, Hjertenæs, Aarnes, Gerhardsen, Svendsbøe, Sælen, Wergeland, Mjelde, Skaar, Lie, Strøm, Tandberg, Hans Hansen, Fürst, Suhrke, Rolfsen, Valentinsen, W. Konow, Sandberg, Klem, Kaldager, Hannevig, Austeen, Nalum, Godske Nielsen, Bratlie, Throne Holst, Leegaard, E. Enge, Blilie, Thune.

De 27 herrer var: J. Hestnes, Meyer, Amundsen, Ulstrup, Ludv. Enge, Grini, P. Pedersen, J. Pedersen, Foshaug, Alfred Eriksen, Buen, Guldal, Sæbø, Rinde, Skilbred, Grevi, Tveiten, Ruberg, Omholt, Bernhard Hanssen, Egede-Nissen, Larsmon, Embretsen, Eftestøl, Strenggehagen, Knudsen, Lappen.

Fraværende var: Th. Hansen, Holsen, Holtsmark, Martin Nilsen (syk), Saba, Aaen, Magnus Nilssen (syk) og Landheim.

2. Komiteens indstilling bifaldtes mot 19 stemmer.

Præsidenten: Jeg foreslaar, at der indtil videre intet blir at offentliggjøre angaaende de debatter, som har fundet sted idag, hverken med hensyn til interpellationen eller med hensyn til den senere behandlede sak; og heller ikke voteringen.

Votering:

Præsidentens forslag bifaldtes enstemmig.

Præsidenten: Jeg vil dernæst gjenta den anmodning, som jeg rettet til herrerne igaar om alle at indlevere de dokumenter, de har mottat, paa stortingets kontor.

Jeg foreslaar, at behandlingen av de gjenstaaende saker paa stortingskartet utstaar til imorgen eftermiddag kl. 5 1/2.

Møde for lukkede dører, Stortinget 11. august 1911

Votering:
Præsidentens forslag bifaldtes enstemmig.

Møtet hævet kl. 14.20.
